

Édes Anyanyelvünk

XXVIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM

2006. JÚNIUS

ÁRA: 120 FORINT

A TARTALOMBÓL:

**Wacha Imre:
A „tetten ért” költő**

**Balázs Géza:
Miért érdekes?**

**Zimányi Árpád:
Változó vonzatok**

**Kemény Gábor:
Mit tehetünk
a „goblein” ellen?**

**Grétsy László:
Egy új címtípusról**

**Dóra Zoltán:
„Hulla jó”**

**Jakab István:
Szer szavunk és
„szerelékei”**

**És:
konferencia-felhívások,
nyelvi játékok, új szavak,
új könyvek**

A 6–3-as szabály, avagy a magyar–angol focimeccs emléke kísért?

Nagyon tanulságos és szellemes cikket közölt Kardos Tamás, a Nyelvtudományi Intézet munkatársa az Édes Anyanyelvünk 2005. decemberi számában *Orwell kísértete, avagy egy helyesírási homoiusion* címmel. Az írásban azt a kérdést veti fel a szerző, hogy szükség van-e az úgynevezett 6–3-as szabálypontra (ezért hozakodtam elő a fenti címmel), azaz arra, hogy a három szóból álló összetételeket hat szótagig egybeírjuk, afölött pedig kötőjellel. Ugyanakkor e szabályponthoz kapcsolódnak egyéb kiegészítő megszorítások is, s ezek végképp bonyolulttá teszik a helyesírást. Alapjában egyetérthetünk a szerzővel, de úgy vélem, szükség van a probléma némi árnyalására.

Mindenekelőtt azt célszerű tisztázni, hogy kinek nehéz a helyesírás, mihez képest nehéz a helyesírás. Az átlagos nyelvhasználónak természetesen az, s ebben nincs semmi kivetnivaló. Hiszen az autó működése is bonyolult az átlagos autóhasználónak. Tehát például: van jogosítványom, műszaki ismeretekből is vizsgáztam, azonban eszembe nem jutna, hogy magam lássak hozzá az autó javításához. Sőt még az olajcseréhez sem fognék hozzá! Autószerelőhöz viszem, akinek viszont eszébe sem jut korrektori munkát vállalni, bár érettségizett magyar nyelvből. Ha igényes, és a cégtábláját, feliratát magának készíti el, akkor megkérdezi a gondot okozó szó helyesírását. Ha dekoratőrrel készítteti el, akkor neki (ti. a címfestőnek) már illenék utánanéznie. Ezt nem mindig teszik meg, s ezért olvasható ehhez hasonló felirat sokfelé: *Bútor készítés* (*Bútorkészítés* helyett). Az más kérdés, hogy nagy fejtörést okozhat neki pl. a *Víz-, gáz-, központifűtés-szerelő* felirat, ez ugyanis nincs szótározva.

Visszatérve a 6–3-ashoz, a kötőjel elhagyása mint hiba az érettségi dolgozatban a központoszás vétségével egyenrangú, három ilyen aláhúzás egy hibapont. Ha tehát egybeírja, például *magánokíráthamisítás*, *telefonoltvajcsapat* (helyesen: *magánokírat-hamisítás*, *telefonoltvaj-csapat*). Ha külön, az már súlyosabbnak számít, de ilyenkor is függ attól, hogy mennyire gyakori az adott kifejezés. S ezzel elérkeztünk ahhoz a ponthoz, ami szerintem inkább gond: egybe- vagy különírjunk egy-egy szót? Például a közszolgálati televízió Híradójának inzertjében szerepelt a következő: *kórház privatizáció*. Ez jelöletlen birtokos jelzős összetétel, tehát a 6–3-as szabály alapján, mivel a *kórház* már maga is összetett szó, kötőjellel írandó (*kórház-privatizáció*). Sőt előfordult, hogy fölösleges kötőjelezéssel találkozhattunk: *szaloncukor-affér*, holott nem haladja meg a hat szótagot, tehát helyesen *szaloncukoraffér*. Vajon mégis szolgálja a könnyebb olvashatóságot a szabály? Ez az „elírás” mintha arra utalna. A költői nyelvben viszont rendre előfordul, természetesen ilyenkor a szokatlanúság, egyediség jelölőjeként is, például *köd-jövendő* (Ady), *honfi-vér* (Arany László), *eszme-tűzben* (Reviczky).

Külön bonyolítja a szabály alkalmazását, azaz még több grammatikai ismeretet igényel az, hogy a szótagszámláláskor csak a képzőket vesszük figyelembe, valamint a két vagy több szótagú igekötőket. (Ezzel részletesen foglalkozott Dobsonyi Sándor *Helyesírási szabályzatunk 11. kiadásának mérlege* című tanulmányában (Bozsik Gabriella–V. Raisz Rózsa szerk.: *Helyesírásunk időszerű kérdései* a 21. század kezdetén. Eger, 2001–2002). Az utóbbival, az igekötővel a számítógép sem tud mit kezdeni, hiszen természetesen nem tud megkülönböztetni egy alapszófajt a viszonzyszótól, ezért húzza alá

(folytatás a 8. oldalon)

Fiatal nyelvvelők 3. találkozója

Az Anyanyelvvelők Szövetsége, a Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport és a Magyar Nyelvi Szolgáltató Iroda harmadik alkalommal rendezi meg elsősorban középiskolások, felsőoktatási intézmények hallgatói, doktoranduszai, illetve minden érdeklődő számára nyelvvelők találkozóját. A találkozó helyszíne és időpontja: Bük, 2006. november 3–5. A program előadásokból, valamint tipikus nyelvi jelenségek közös megbeszéléséből áll.

A tervezett program:

1. Hogyan változik a nyelv? (elméletek, elemzések)
2. Esettanulmányok
3. A nyelvvelők irodalom kritikai olvasása
4. Szabadelőadások diákoknak, hallgatóknak

Jelentkezni lehet előadáscímekkel, illetve résztvevőként 2006. szeptember 15-ig.

A teljes részvételi díjhoz előreláthatólag 10 000 forinttal kell hozzájárulni (ez magában foglalja a szállást és az étkezést).

Részletek folyamatosan a www.e-nyelv.hu honlapon.

Jelentkezés: az iroda@e-nyelv.hu címen vagy a 30/318-9666-os telefonszámon.

4. Semiotica Agriensis – Fiatal szemiotikusok konferenciája

A Magyar Szemiotikai Társaság kommunikációs szekciója 2006. október 20–21-én Egerben rendezi meg a 4. Semiotica Agriensis konferenciáját. A konferencia fő témája a Szövegformák – szövegtípusok interdisciplinális megközelítése lesz. A Fiatal szemiotikusok konferenciáján bármilyen, a szemiotika körébe sorolható témáról lehet előadást tartani. A konferenciák anyaga könyv alakban is megjelenik.

Jelentkezés: 2006. június 20-ig a Magyar Szemiotikai Társaság címen (1088 Budapest, Múzeum krt. 6–8. fszt. 19.), illetve a következő e-mailen: balazsge@due.hu.

TARTALOM

Minya Károly: A 6–3-as szabály, avagy a magyar–angol focimeccs emléke kísért?	1
Wacha Imre: A „tetten ért” költő	3
Dénes Pál: Miért érdekes a Miért érdekes?	4
Balázs Géza: Miért érdekes?	5
Zimányi Árpád: Változó vonzatok	6
Kemény Gábor: Mit tehetünk a „goblein” ellen?	6
Grétsy László: Egy új címtípusról	7
Dóra Zoltán: „Hulla jó”	7
Jakab István: Szer szavunk és „szerelékei”	8
Fazekas Beáta: Költői eszközök a reklámokban	9
Vezényi Pál: Rösztli és Bratislava	9
Pintérné Bujtás Tímea: Csörög a mobcsi. No-ki-a?	10
Dr. Del Medico Imre: Tisztelt Szerkesztőség!	10
Holczer József: Rafinált finomságok	11
Graf Rezső: Duopack – triopack – multipack	11
Szloboda János: Kakukktójas	11
H. Varga Márta: Kérjünk-e „egy 20 dekát” valamiből?	12
Büky László: Minuszos hír	12
Miklós Józsefné: „Mondjuk szébben!”	13
M. B.: Hogyan változik a nyelv?	13
Pais Józsefné: Hunglish Party 2006	13
Rubóczky István: Az Európai Unió és a nyelvek	14
Kemény Gábor: Írásjeltan és gyakorlókönyve	15
Eőry Vilma: Fiak, fiat – férfiak, férfit – baromfiak, baromfit	16
Új szavak, kifejezések (40.)	17
Új nyelvészeti kiadványok	17
Hírek	17
Pontozó	18
Keresztrejtvény	19
Zábó Gyula: Kecskerímparádé	19
Nyelvész-leletek, nyelv-észleletek	20

ÉDES ANYANYELVÜNK

Az Anyanyelvvelők Szövetségének évente ötször – februárban, áprilisban, júniusban, októberben és decemberben – megjelenő folyóirata

Megjelenik a Magyar Tudományos Akadémia Magyar Nyelvi Bizottságának és a Magyar Nyelvtudományi Társaságnak a támogatásával.

Kiadja: az Anyanyelvvelők Szövetsége

Felelős szerkesztő és kiadó: Grétsy László

A szerkesztőség tagjai: Balázs Géza, Kemény Gábor, Maróti István

A szerkesztőség címe: 1088 Budapest, Múzeum krt. 4/F I. em. Telefon: 411-6500/5353

Postacím: 1364 Budapest, Pf. 122. Honlap: www.anyanyelvvelok.hu (vagy: www.anyanyelvvelok.hu) Villámposta: ea@anyanyelvvelok.hu

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletága (Bp. VIII., Orczy tér 1.). Előfizethető valamennyi postán, kézbesítőnél. E-mail: hirlapelofizetes@posta.hu, fax: 303-3440. Információ, reklamáció: 06 80 444-444. További terjesztők: Magyar Lapterjesztő Rt. és Könyvtárellátó Kht.

Ára: 120 Ft.

Az Anyanyelvvelők Szövetségének tagjai a lapot a tagdíj fejében illetménylapként kapják. Belépési nyilatkozat kérhető: Anyanyelvvelők Szövetsége, 1126 Budapest, Böszörményi út 20–22. Tel./fax: 3555-590

Az Édes Anyanyelvünk szerkesztőbizottsága: Balázs Géza, Bencédy József, Deme László (a szerkesztőbizottság elnöke), Fábrián Pál, Grétsy László, Kemény Gábor, Maróti István

Lapunk kiadását az EGIS Gyógyszergyár Rt.,

az Oktatási Minisztérium,

a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma,

valamint

a Nemzeti Kulturális Alapprogram segíti.

ISSN 0139-0457 (nyomtatott)
ISSN 1588-0311 (online)

Nyomdai előkészítés: OPTICULT Bt.
Telefon: 330-7186, 06 20 473-4084

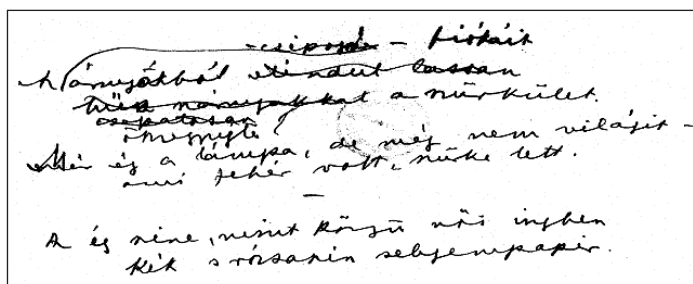
Nyomás: ETO Print Nyomdaipari Kft.
Felelős vezető: Balogh Mihály

A „tetten ért” költő

Van József Attilának egy töredéke, amelyet talán úgy dobott el – a Babitshoz írt Magad emésztő kezdetű vers szavait idézve –, „ahogy az égbolt az únt csillagot ejti le”. Ebben „tetten érhetjük”, miként jön létre egy sűrített, komplex költői képe. A töredék szövege a következő:

*A csipogó árnyakból fiókáit
összegyűjti a szürkület.
Már ég a lámpa, de még nem világít –
ami fehér volt, szürke lett.
Az ég színe, mint könnyű női ingben
kék s rózsaszín selyempapír.*

Ez a pár sornyi töredék képeivel, rímeivel, főleg a szürkület – szürke lett rímmel kísértetiesen emlékeztet Babits Mihály Paysages intimes ciklusának 6. darabjára:

Mennyei színjáték

*Láttad?
Piros kis fellegek fedték imént a fél eget
mint egy eltépett mennyei nagy rózsza hulló szirmai.
De jött a hamvas szürkület, s mindegyik bús lett,
szürke lett,
mint óriási lőtt madár tolla, ha hullva szerteszáll.
És most lejött a csendes éj, s fehér lett újra mind,
fehér.
Szerettem rajtuk ezt a színt.
De jött egy szél s elvitte mind.
Láttad?*

A József Attila verstöredékének ránk maradt kéziratán olvasható beszúrásoknak a segítségével szinte tökéletesen rekonstruálhatjuk azt a folyamatot, miképpen jutott el a költő a töredék első két sorának megfogalmazásakor az első gondolatcsírától a „végleges” formáig, a pár szóba sűrített képig.

A két sor első változatát – mint a hasonmáson is látható – így vetette papírra József Attila:

*Az árnyékból elindul lassan
hús szárnyakkal a szürkület.*

A gondolat csírája nagyon is konkrét megfigyelésből táplálkozik: alkonyattájban hűvösebbé válik az idő, és – amint megy lefelé a nap – megnyúlnak, növekedni kezdenek, mintegy elindulnak, mozognak az árnyékok. Az „emelt szintet”, a költőiséget ebben a képben még csak annyi jelenti, hogy nem

az árnyékok indulnak el, hanem a szürkület, és a szürkületnek hús szárnya van. És éppen ez a – madárra, madarak alkonyati vonulására utaló – szó lendíti tovább a költő fantáziáját. Javít, így:

*Az árnyékból elindul lassan
csapatosan a szürkület.*

Ismét továbblép. Mi az, aminek szárnya van, és csapatosan jár? Valamilyen anyamadár a fiókáival. Íme az újabb változat:

*Az árnyakból – csipogva – fiókáit
összegyűjti a szürkület.*

De nem az anyamadár szokott csipogni! S különben is 1924-ben már alkotott egy hasonló képet a költő, a Figyel a kancsal című versében:

[...] Gügyögve gyűjti már a hajnal
pihés csibéit. . . Alszom? Vagy élek? A kancsal
parazsat dobál a hátamra. Jajdulok: [...]

S máris újabb javítást találunk a kézíraton:

*Az árnyakból csipogó fiókáit
összegyűjti a szürkület.*

Egy utolsó javítással válik igazán tömörre a kép:

*A csipogó árnyakból fiókáit
összegyűjti a szürkület.*

Ebben az utolsó változatban már nincs szó szárnyakról, nincs szó lassúságról, nincs szó csapatról. A csipogó árnyak többes száma magában rejti a csapatosan szót, a csipogás felidézzi a csapatosságot és az anyamadarat is, amely összegyűjti a fiókákat. És az összegyűjtés nem gyors, hanem lassú folyamat, tehát elmaradhat a lassan határozó is.

Kész a költői kép. A végső változatot olvasva – József Attila néhány sorát szabadon idézve – úgy vagyunk, mint a „csupaszem” utazó, aki a hegy tejére érve körülnéz: látja az egész tájat, de az alatta lévő fák miatt nem láthatja a csúcsra felvezető utat.

Wacha Imre

Miért érdekes a Miért érdekes?

(Magánhangzó-kihagyás: *Érdks? Érdkl?*)

Nagy érdeklődéssel olvastam Balázs Géza *Miért érdekes?* címmel közölt fejtegetését (ÉA. 2006/1: 5). Mivel évtizedek óta a betű, az írás a kenyerem, a tanultak és némi tapasztalat alapján kedvem támadt egy kis vitára.

A cikkének első négy bekezdésében leírtak természetesen vitathatatlan tények, de ha egy kicsit szívünkön viseljük édes anyanyelvünk sorsát, e tényeket szomorúan vesszük tudomásul. Ezért úgy gondolom, hogy aki teheti, ott és akkor, ahol és amikor módja van rá, küzdjön minden, a nyelvünket ért ártalom ellen. Félő ugyanis, hogy a mobiltelefon-„kultúra” révén ifjúságunk kifejezőskultúrája lassan a falfirkákhoz fog hasonlítani. Talán lehetne valamit segíteni, ha csak tanácsadással is, bizonyos mederbe, értelmes, logikus rendbe terelni rövidítési szándékait.

Amióta az ember az írást feltalálta, mindig megvolt a törekvése, hogy időt, fáradságot megtakarítva rövidítsen. Nem véletlen, hogy akár több ezer éves múltja van a cikk szerzője által is hivatkozott gyorsírásnak. Cikkének éppen ezt a részét szeretném kiegészíteni és remélhetőleg helyesbíteni a cikkéből levonható következtetést.

A gyorsíró elméletileg és gyakorlatilag a hallott beszédet írja, illetve saját gondolatait fogalmazza meg. Akár a konkrétan hallott beszédet írja, illetve saját gondolatait fogalmazza meg, akár a valóságosan hallott, akár fogalmazás közben a belső hang alapján írja szövegét, mindig bizonyos hangkép alapján dolgozik. Amikor sztenogramját a normál írásba teszi át, mindenképpen visszaidézi a hallottakat. A gyorsírással leírt sztenogram mintegy virtuálisan megjeleníti a hallott teljes szóképet, újra hallja az elhangzottakat. Hogy mennyit rögzített, mennyit hagyott el a hangzó szövegből, az a felkészültségétől függ. Rövidítési tevékenységében használ állandó rövidítéseket, melyeket – mint a tanult idegen nyelv szavait – begyakorolta, de azon kívül és zömmel a hallott „hangzónból” annyit rögzít,

amennyi alapján vissza tudja idézni az elhangzottakat. A saját maga által kreált rövidítéseket is bizonyos – tanult – módszer alapján alakítja ki. A gyorsírás „egyszemélyes” játék, saját nyelvén, általában saját magának írja a sztenogramot az író. A szavakat úgy és annyira rövidíti meg, hogy majd biztosan el tudja olvasni. A mobiltelefonon írt sms viszont legalább „kétszemélyes”. Eredményes kommunikáció két vagy több ember között csak közös nyelven, megbízható és fegyelmezetten betartott egyezményes jelekkel lehetséges. Legyen az KRESZ, műszaki leírás, híradás stb.

A mindennapi életben kialakult egyfajta rövidítési szokás, éspedig általában szókezdő hangzós rövidítés (*kg, cm, pl., db, KM* stb.). Ha belenézünk egy rövidítési szótárba, valóban szinte kivétel nélkül mássalhangzós rövidítéseket látunk. Igen, de ezek nem a szó belsejéből kihagyott magánhangzós rövidítések, itt nincs szó hangugratásról, mint pl. a régi magyar, ún. rovásírásban. E rövidítésekből a gyakran előfordulókat megtanuljuk, egyébként elővesszük a 400 oldalas rövidítési szótárt. E rövidítések is csak megfelelő szövegkörnyezetben értelmezhetők. Gondolatközlésre önmagukban nem alkalmasak.

Az élőbeszédben viszont az a helyzet, hogy mégis a magánhangzók dominálnak annak ellenére, hogy a magyar nyelvben kb. 4 : 6 a magán-, illetve a mássalhangzók aránya. Éppen ezért a magyar gyorsírás nagyon is törekszik arra, hogy amennyire csak lehetséges, jelölje a magánhangzókat. Talán úgy is fogalmazhatnánk, hogy a mássalhangzók a szavak, a beszéd csontváza, s arra rakkódnak rá a magánhangzók, aminek eredményeképpen ráismerünk a mondanivaló „arcára”.

Természetesen a gyorsírásban a rövidítési módoknak megvan az általános szabálya. A nyelvtani szerkezetre és gyakorlati tapasztalatokra építő szabályok biztosítják az egyértelmű visszaolvasást, pontos munka esetén egy másik személy számára is. E rövidítési szabályok a gyorsírás vi-

lágában természetesen nyelvenként változnak. A rövidítési játékot nagyban elősegíti a magyar nyelv sajátos jellege: magyar szavaink zöme vagy tiszta magas hangú vagy mély hangú. Ez teszi lehetővé a grafitceruza használatát, mellyel nagyon finoman lehet írni vékony és vastag vonalakat, így külön jel nélkül, csupán e vonalkülönbséggel jelölni tudjuk a szó mély, illetve magas hangját.

Azt is meg kell említenem, hogy a magyar gyorsírás hagy ugyan ki magánhangzókat, „ugrat”, de a legtöbbször jelképesen jelöli. Mindezek mellett a gyorsírástudomány alkalmazásának elengedhetetlen feltétele a helyes nyelvismeret, a jó memória, a kombinációs készség, a széles körű tárgyismeret stb.

Lehet, hogy kissé hosszúra sikerült a hozzászólásom, de az idézett cikk révén felmerült egy – talán vadnak tűnő – gondolatom: hátha segítséget jelentene valamilyen rövid kis csevegési rövidítésszótár, „mobil-levelező szótár” a mobiltelefonon beszélgetők, levelezők számára. Hátha segítené a rövid, kulturált, eredményes és ugyanakkor gyors információcserét.

Csak ízelítőül néhány példát a magánhangzós rövidítés „védelmében”: érdekel – *éekel*; kávézik – *ávézik*; kilépett – *iépet*; fogd be – *ogbe*; elment – *emet*; biztos – *ito*.

S ha még alkalmaznánk a gyorsírásból „ellopva” az egytagú szavak kezdőbetűs rövidítését, a szókezdő *h* általános elhagyását, a szavak végén igen gyakori *-ik, -ni* és hasonló toldalékok elhagyását stb., sok karaktert és másodpercet tudnánk megtakarítani. A rövidítések alkalmazásakor mindig figyelembe kell venni e rövidített szavak mondatbeli kapcsolatát, összefüggéseit.

Talán egy kis füzetben elférne egy kis szótár, néhány gyakori mintamondat megfelelő magyarázattal. Egy kis lépés anyanyelvünk érdekében.

Dénes Pál

Miért érdekes?

„Csak élet!” Közép-Amerika Svájca

Costa Rica Nicaragua és Panama, valamint a Karib-tenger és a Csendes-óceán közé szorított kis ország. Területe: 51 ezer négyzetkilométer, lakossága több mint négymillió fő. Keskeny szoros, összekötő kapocs Észak- és Dél-Amerika között.

Tikók

A Costa Rica-iak (oly kedvesen roppogtadják: „costarricense”) januártól márciusig nyaralnak. Magukat sok-sok kicsinyítő képzőjük (*ti, co*) miatt kedveskedve „tikóknak” hívják. Mi augusztusban mentünk, a szezon végén. A karibi és a csendes-óceáni tengerpart olyan elhagyatott, mint Kolumbusz idején. Homokos tengerpart, pálmafa-dzsungel, árválkodó csónakok. A bőrét féltő európainak a szűrt nap és a 30 fokos tenger maga az álom. Ha hagyják elrévedni. A kihalt tengerparti dzsungelben a hétvégi ház fölött hajnalban vonulnak, rikoitoznak a majmok. A föld pedig mozog a sok kis ráktól, iguánától (leguántól), a levegő a kolibriktól és a lepkéktől. Costa Rica a biológiai sokféleség csodája. Az ország egy óriási nemzeti park. Kilenc működő vulkánja van. A Poás vulkán színpompás varázslat. A San José melletti Irazu 1964-ben köveket és port öntött a városra. Állítólag bármikor el is tüntetheti, de ez 500 éve, mióta főváros, nem történt meg. Az Arenal ma is tüzet okád.

Nevek

Costa Rica a be nem fejezettség, az átmenetiség állapotában van. A 19. században elindult itt minden: vasutat építettek a hegyeken át a Karib-tengertől a Csendes-óceánig – de az 1980-as években leállították a forgalmat. A sínek, a hidak megvannak, ám az óriási teherforgalom ma a keskeny országutakon hőmpolyog. A füstökádó kamionok az ezerméteres esőerdőkben törnek utat maguknak. A négyzetlős szerkezetű San Joséban kaotikus a közlekedés. Alig vannak utcanevek (legfőbb ilyenek: *C. 12., Av. 35.*), az autóbuszok a „megszokott”, de a külföldi számára ismeretlen helyekről indulnak. Utcanevek híján a postacímek is sajátosak. Vendéglátómnak, egykori egyetemi hallgatótársamnak például ez a címe: *San Luis de Sante, Domingo de Heredia* (ez a helynév), azután: a Las Juntas bár mellett, 100 lépés keletre, 25 lépés északra és 25 lépés nyugatra. Megkérdeztem, mi lesz, ha becsukják a Las Juntast. „Akkor azt írjuk a levélre: a volt Las Juntas bár mellett...” Házzszámmal is hiába próbálkozott a kormányzat. Bár Emilióék fölraktak egy 69-est. Nekik az tetszett.

Településneveik is hasonlóan „tájékozható” jellegűek. A nevek több mint fele *San* és *Santa* kezdetű, a többi *Pueblo*, *Puerto*. San Joséból „csak” 8 van, San Rafaelból már 18. Furcsa érzés, amikor az országúton azt látjuk, hogy 50 kilométerre vagyunk Cartagótól, Libériától vagy éppen Coloradótól.

Banánköztársaság

Az ország neve magyarra fordítva: „gazdag part”, állítólag Kolumbusz a névadója, aki

1502. szeptember 18-án kötött ki Puerto Limón közelében. Kolumbuszra emlékeztek ma a pénznem, a „colón”. Szívesen terjesztik magukról, hogy ők „Közép-Amerika Svájca”, bár a pénzvilágnak aligha központja, gazdaságból adódó gazdagsága nincs (a nemzeti össztermék mutatója szerint), a politikai semlegesség viszont kétségtelen. 1947-ben fől számolták a hadsereget. A többi latin-amerikai országgal együtt nevezik „banánköztársaságnak” is, de hozzátesszik, a „legjobb értelemben”, hiszen Costa Rica jeles gyümölcs- és persze kávétermelő ország.

Mondják azt is, hogy Costa Rica a közép-amerikai országok között a „legnagyobb”, mert a történelem szélszéle folytán Coco szigete (a Kókusz-sziget) is hozzá tartozik, messze a Csendes-óceánban (lakatlan, érintetlen sziget, csak különleges engedéllyel látogatható); egyébként persze az egyik legkisebb...

Békeszerető nép. Elnökük a nicaraguai konfliktus megoldásáért Nobel-békedíjat kapott. Megkérdeztem ismerőseimet, ha nincs hadseregük, ha nincs vasútjuk, ha nincs állami buszvállalatuk, mire megy el az a rengeteg pénz, amelyet más országok erre költenek. A válasz ez volt: egészségügyre és oktatásra. Két állami és hatvan magán-egyetemük van. De a nagyobb idegenforgalmi helyeket leszámítva csak mosolyogtak rajtam, ha angolul kérdeztem valamit. Hja, a spanyol világnyelv, nincsenek rászorulva közvetítő nyelvre. Megható bájossággal ült le reggelizés közben sámarai vendéglátó asszonyunk, és kérdezett-mesélt, mi pedig kapargattuk össze latin- és spanyoltudásunk maradványait.

Costa Rica „gazdagsága”

De nézzük a dolgok másik oldalát! Costa Ricának „gazdagsága” mégis van, sőt egyre nagyobb. Az érintetlen természet. Valamint az emberi kapcsolatok. Földrajzosok, biológusok írták le, hogy a világon ma Costa Ricában a legnagyobb az egyetlen négyzetméterre jutó biológiai sokféleség. Costa Ricában mindig lehet új növényt vagy állatfajt találni. Nem csodálkoznék, ha egy új emberi népcsoport

(indián, mulatt, mesztic?) és nyelv is felbukkana – mondjuk az őserdő fölötti (canopy-) túra során. Földünk legnagyobb kincsét, a természet és az ember sokféleségét őrzik.

A hosszú buszutazások során gyakran szállnak föl gyümölcsárusok. Az emberek nem csokit vagy kekszet nassolnak, hanem gyümölcsöt. Büszkék a virágaikra, házi kertjeikre. Ez a természetközelség emberközelséggel is együtt jár. „Amigos”, „caballeros” kiabálnak egymás után utánozhatatlan szeretettel. Mindenki mindig segít. A Costa Rica-i világ jórészt a szóbeliségre épül. A „folyamatos jelenben” mindenki nézi a spanyol szappanoperákat (telenovela). Nem jegyzetelnek, nem böngésznek térképet, mindent mindig megkérdeznak. Folyamatosan telefonálnak. Mindenütt szól a zene, olykor egy-egy angol szám is, de főként közép-amerikai spanyol zene. A fiatalok között most a *reggaeton*, amely a karibi térség híres zenéjének a modernizált változata. És még valami. Gyakran utaztunk hajnali és délutáni munkásbuszokon. A trópusi hőségben kellemes illatot árasztottak az emberek. És utólrhetetlen kedvességgel, már a második viszontlátáskor a buszon is így köszönnek a Costa Rica-iak: *Pura vida!* (Valami olyasmit jelent: „Csak élet!”) Persze, kicsi ország, kis városokkal, sok ismerőssel, nagy barátsággal.

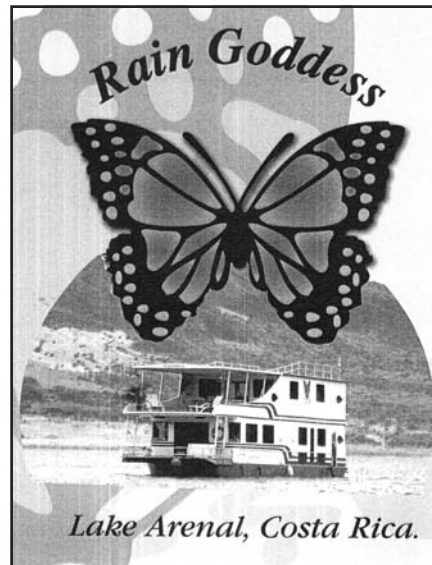
Nyelvépölás

Nemcsak zenéjüket, hanem nyelvüket is ápolják. A „tikók” a spanyolnak latin-amerikai s azon belül természetesen Costa Rica-i változatát beszélik. És ápolják! Náluk is van nyelvművelés (*consulta lingüística*), éppen ott jártamkor halt meg Alfonso Lopez (65 évesen), a 13-as közszolgálati tévécsatorna napi ötperces nyelvépölő műsorának a nyelvésze. A *La Nación* című napilapjuknak is van nyelvművelő rovata.

Hungaro?

Mit tudnak rólunk, magyarokról? „Hungaro?” Többnyire tudják, hogy Közép-Európában élünk. San Joséban az igen kevés utcanev között van egy *Hungria Libre* (Szabad Magyarország). Más népek nincs utcája! Costa Ricában minden iskolás gyermek ismer egy dalt egy (valószínűleg) emigráns magyarról, aki visszavágyik szülőföldjére (*Hungria mi amor* – Magyarország a szerelmem). És senki nem tudja megmondani, hogy honnan is van.

Balázs Géza

Változó vonzatok

A nyelvhasználat módosulásának sajtós esete a vonzatváltás. Mivel nem tartozik a leggyakoribb jelenségek közé, és nem is túl feltűnő, érthető módon könnyen elkerüli a közfigyelmet. A szaporodó példák miatt mégis érdemes vele behatóan foglalkozni.

Nyelvművelésünk korábban sokszor jelezte, hogy bizonyos ígék határozóragos vonzatát kezdi felváltani a tárgy ragja: *előfizet az újságra – előfizeti az újságot, felügyel a vizsgára – felügyeli a vizsgát, lekésik a vonatról – lekési a vonatot.* A Magyar értelmező kéziszótár több mint három évtizeddel ezelőtti első kiadása még csak a határozóragos formákat tartotta elfogadhatónak, a közelmúltban megjelent új kiadásban viszont már módosult a megítélés. A tárgyragos változat manapság már egyre megszokottabb, s a Nyelvművelő Kéziszótár szerint sem hibáztatható.

Hasonló vonzatváltást tapasztalhatunk két olyan ige esetében is, amely a sajtónyelvben igen gyakori. Ilyen mondatokat olvasunk és hallunk újabban: *A miniszterek megállapodtak a jövő évi költségvetés sarokszámairól. – A tárgyaló felek megegyeztek a diplomák honosításáról.* Tehát: *megállapodik*, illetőleg *megegyezik valamiről* – legalábbis a mai fül számára. Hagyományosan viszont a *-ban*, *-ben* ragot használták mindkét igével, azaz *megállapodtak a sarokszámokban, megegyeztek a diplomák honosításában.* Idősebb újságírók, szerkesztők, korrektorok érzékenyek erre a kis különbségre, és továbbra is ragaszkodnak az utóbbi fogalmazásmódhoz.

Ezek a kettősségek a XX. században hosszabb idő alatt alakultak ki, további példáink viszont az utóbbi egy-két évtized nyelvhasználatának módosulását tanúsítják. Szemünk előtt zajlott le a *kommunikál* ige jelentésének és vonzatszerkezetének átalakulása. Naponta tapasztalhatjuk, hogy a korábbi szaknyelvi kifejezés egyszerű köznyelvi szavakat helyettesít: *mond, kijelent, kifejez, jelez, nyilatkozik.* Egészen friss fejlemény, hogy a mindeddig tárgyatlan *kommunikál* ige tárggyal is bővül: *A kormány azt kommunikálja a választóknak, hogy...* Ennek az újszerű használatnak egyik oka az, hogy a szó magyar megfelelői tárggyal bővíthető, tárgyas ígék: *azt mondta, kijelentett valamit, kifejezte sajnálatát.* Elősegíthette a tárgyassá válást az angolból származó sajtónyelvi tükörfordítás, mivel ott a *communicate* már eleve bővíthető ezzel a mondatrészszel.

Ugyancsak feltételezhetünk némi idegen hatást a *túlél* vonzatszerkezetében. Szabályosan kizárólag tárggyal együtt használtuk: *túlélte a balesetet, túlélte a megpróbáltatásokat.* Manapság viszont a tágabb jelentésű angol *survive* fordítására akkor is ezt a magyar megfelelőt alkalmazzák, amikor helyesebb volna más megoldást választani: *A 26 hetes koraszülött általában túlél.* Itt jobbnak tarthatjuk

az *életben marad* kifejezést, máskor viszont a *fennmarad* illik a mondatba: *Ez az endemikus faj a mostoha körülmények között is évezredek óta túlél.*

A vonzatváltás következő esetében az eredetileg igeikötő nélküli formákhoz utóbb igeikötő társul, s ezek az igeikötős származékok már tárgyasak: *elnököl az ülésen – leelnöklí az ülést; reagál valamire – leereagál valamit.* Az utóbbi változat zsargonszerűnek minősíthető, és semmiképpen sem köznyelvi. Érdekes módon az igeikötő elhagyásával is módosulhat a nyelvtani szerkezet. Sajtónyelvi rövidülést találunk ebben a címben: *A miniszterium nem szívárogtat.* (Mármint *nem szívárogtatja ki a híreket.*) Következő idézetünk szintén igeikötővel megszokottabb: *Nem mindegy, hogyan közelítjük a problémát.* A manapság előforduló *közelít valamit* szerkezetvegyülés eredménye: *megközelít valamit*, illetőleg *közelít valamihez*, tehát itt is a tárgy változik a határozóval. Szintén a hírekben tűnik föl a tárgyi bővítményét nélkülöző *aláír*, pl. *A köztársasági elnök aláírt.* Ismét a címmel szembeni alapkövetelmény, a tömörség okozza ezt a rövidülést, amelyet a szövegkörnyezetből és ismereteink alapján tudatunkban kiegészíthetünk: *...aláírta a törvényt.* A sporttudósításokban viszont újabb határozói vonzatot kap ez az ige. Az *aláír valakinek* jelentése: *'<sportoló> (le)szerződik valamilyen egyesülethez'*, pl. *Sarkadi aláírt a Fehérvárnak.*

Az eddigiekben a mindennapok nyelvhasználatából merítettünk. Érdekes tovább vizsgálódnunk a szépirodalomban is, mert kiderül, hogyan alakítják, gyúríják nyelvünk anyagát a művészek. Az egyéni szóhasználat remekbe szabott példái és az egyedi költői képalakítás mellett kevésbé ismert és kevésbé gyakori eljárás a tudatos nyelvtani szabálytalanság, az úgynevezett grammatikai metafora. Bármilyen nyelvtani szabályszerűséggel előfordulhat, így a vonzatváltással is, mint ahogy Petőfi Sándor elbeszélő költeményében, a János vitézben találjuk: *Amint ezt gondolta, szaladni is kezdett, / S az óriás felett átment a vizet.* Az *átmegy* ige vonzatszerkezetébe a helyhatározó tartozik bele: *átmegy valamin vagy valami fölött*, a tárgy nem, idézetünkben mégis az utóbbi szerepel, és ettől válik egyedivé a szövegrészlet. Hasonló jelenséget tapasztalunk József Attila *Köntösök* című versében, ahol szintén az igehez kapcsolódó tárgy jelenti az újítást: *Remegni kell a vérsötét, / gyökérvő Bánat köntösét...*

A nyelvtani szerkezetek, jelesül a vonzatok kisebb-nagyobb módosulása és tudatos módosítása tehát egyaránt létezik. Az ilyen változások nemcsak felszíni jelenségek, mint szókincsünk bővülése új szavakkal vagy új jelentésekkel, hanem – grammatikai jellegüknél fogva – nyelvünk mélyebb rétegeit is érintik.

Zimányi Árpád

Mit tehetünk a „goblein” ellen?

A francia eredetű *gobelin* (helyesen kiejtve: goblen) szó, mint ismeretes, „minta után kézzel szőtt művészi falikárpit”-ot jelent (a Bakos-szótár nyomán).

Már az egykori Nyelvi mozaikban is szóvá tettem, hogy e főnevet elég gyakran helytelenül, „goblejn” alakban mondják ki hivatásos beszélők (riporterek, műsorvezetők) is. Írott adatom viszont nem volt rá, így azt hittem, hogy csak a félműveltek beszélt nyelvében él.

Most azonban nyomtatásban is elibém került, mégpedig nem is akárhol, hanem a legnagyobb hagyományú s nyelvhasználatában is gondos (ráadásul több mint négy évtizede nyelvűvelő rovatot is fenntartó) magyar ismeretterjesztő lap, az Élet és Tudomány 2006. március 31-i számának 414. oldalán:

ADOMÁNYOK A FERENCZY MÚZEUMNAK

Magánszemélyek ajándékként gazdagodott a szentendrei Ferenczy Múzeum a névadó művészcsalád tagjainak munkáival. Nemrég került a gyűjteménybe az utolsó Krassó-Szörény megyei alispánt, Issekutz Aurélt ábrázoló Ferenczy Valér portré. A festményt Issekutz 102 éves korában elhunyt lánya, Margit ajándékozta a múzeumnak. Ferenczy Noémi egyik lírai hangulatot árasztó, kiemelkedő alkotását, az Erdő című gobleint János Sándor gyermekei adományozták a múzeumnak. Vigh József négyven tételből álló Ferenczy Noémi-hagyatékát – vázlatokkal, tanulmányrajzokkal, színkompozíciós tervekkel, nagyméretű színes kartonokkal – gyarapította a gyűjteményt. Az új szerzeményekből nyílt meg a felújított múzeum tavaszi kiállítása.

Bizonyára vannak olyanok, akik egy kézlegyintéssel napirendre térnének a dolog fölött, mondván: egy sajtóhibából nem kell ügyet csinálni. Csakhogy ez a hiba szerintem nem közönséges sajtóhiba, hanem olyan – nyilván már a kéziratban is meglévő – elírás, amely arról árulkodik, hogy a tudósítás szerzője a kérdéses szót „goblejn”-nek ejti (és tetejébe németesen írja!).

Hogyan vehetnénk elejét az ilyen – ismeretterjesztő lapban különösen kínos – hibáknak? Befejezésül megismétlem egykori javaslatomat (ÉA. 2001/1: 5): a helyesírási szabályzat legközelebbi kiadásába már fonetikusán írva vegyük fel ezt a szót, vagyis *goblen* alakban. Így a helyes kiejtését is támogatnánk, erősítenénk, és a leírásával sem lenne gond. Még az Élet és Tudományban sem...

Kemény Gábor

Egy új címtípusról

Minden tollforgató tudja, hogy a címadás igen fontos, sőt a címmel ellátott mű fogadtatása, sikere vagy kudarca tekintetében olykor sorsdöntő jelentőségű dolog. A jó cím már fél siker, hatását tekintve nemegyszer fontosabb, mint maga a mű. És talán minden másnál – versnél, regénynél, képzőművészeti alkotásnál stb. – érvényesebb ez a megállapítás a sajtóban megjelenő írások, az újságcikkek címére. Az ötletes, ügyes cím megfogja az olvasót, s a cikk elolvasására készíti. Enélkül talán olvasatlanul átfutna a szemünk a szerző írásán, bármilyen hasznos és tanulságos is az.

Nem meglepő hát, hogy szinte minden újságíró nagy fontosságot tulajdonít a címnek; az is érthető, hogy a nagy lapoknál, filmstúdióknál és egyéb olyan helyeken, ahol a címadásnak kiemelkedő jelentősége van, erre szakosodott zsonglőrei, specialistái is vannak ennek a szakterületnek, s mindezek tudatában azon sincs okunk csodálkozni, hogy némi műfaji elkülönüléssel, illetve szóródással még címdivatokról is beszélhetünk. Persze a divat mindig időszakhoz, korhoz kötődik. A filmek világában éppen úgy, mint a hírlapi cikkekében. Másfél-két évtizede például nagy divatjuk kerekedett a zárójeles címeknek, amelyeknek varázsát az adta, illetve a divat csökkenése, leszálló ágba kerülése ellenére adja még ma is, hogy a cím egy részének, akár csupán egy-két betűjének zárójelbe tételével kétféle jelentés villan fel az olvasó tudatában. **Politikai (v)iszonyok**, olvashattuk egy cikk címként, de a *viszonyok* szó v-je zárójelbe volt téve, hogy az iszony fogalma is belesűrűsödjék a címbe. **E (záró)jelben győzni fogsz?** – áll a Mondd és írd! című, 2002-ben megjelent kötetben található cikknek az élén a Minya Károly nyelvész társunktól származó szellemes cím, amelynek szellemességét éppen az adja, hogy a cím egyúttal remek példája is annak, amiről az az írás, valamint részben az enyém is szól. Ugyanis a címbeli összetett szó előtagja, a *záró* igenév csakugyan zárójelben szerepel a címben, s így a cím egyaránt utal az *In hoc signo vinces* szállóige magyar megfelelőjére, továbbá magára a *zárójel* szóra s még arra a stílárús szerepre is, amelyet ez a zárójel a címekben betölt.

Mindezek előrebocsátása után úgy érzem, itt az ideje, hogy – miután a rádióban pár hónapja már szoltam róla – írásban is hírt adjak egy újabb sajtónyelvi címadási szokásról. Alig egy éve figyeltem fel rá, de példáim száma tudatos keresés nélkül is túl van már a hatvanon. A címadás lényege egy összetett szónak elemeire bontása, de a sorrend megtartásával, úgy, hogy a cím ezáltal az összetett szó elemeinek jelentésére, tartalmára is utaljon, ugyanakkor pedig az összetétel együttese is éreztesse hatását. Ime, néhány példa az utóbbi hónapok anyagából. Mivel az összetétel tagjainak szétválasztását e címtípásban többnyire a vessző is jelzi, természetesen ezt is feltüntettem.

A Vasárnapi Hírekből: **Elnök, választás**. A Népszabadságból: **Atom, csapás**. (Ez utóbbihoz magyarázat is szükséges. Ez egy sporttárgyú cikk címe. Arról szól, hogy a paksi kosárlabda-együttes, az általában csak *Atom*-nak nevezett Atomerőmű SE csapatát mért a Debreceni Vadkakasok együttesére.) Magyar Nemzet: **Macska, jaj**. (A cikk szerzője a jó nevű író, Temesi Ferenc.) Népszabadság: **Hivatás, tudat, pénz**. (Bár csak a cím első két tagja alkot egyúttal összetételt, ez ugyanaz a címtípus, mint a többi, hiszen annak a három kis írásnak, amely e cím alatt található, lényegében az a fő témája, hogy pusztán hivatástudatért lehet-e bármit is kapni.) Magyar Nemzet: **Lokál, patriotizmus**. Hócipő: **Csatorna, töltelék** (rovatcím). Magyar Nemzet: **Úr, vezető**. Színes Bulvár: **Vád, alku**.

Szinte bizonyos, hogy elvéve korábban is születtek ilyen címek, de hogy mostanában váltak önálló, jól körvonalazható típusúvá, azt nagyon valószínűnek tartom. Alapjában véve nem baj, hogy létrejött ez a címtípus. Grammatikailag nem szabálytalan, és határozottan van benne valamilyen stílárús újszerűség, mozgósító erő. Csak legyünk résen, nehogy közlőhelyé kopjon, s vagy nekünk, vagy valamelyik utódunknak ezzel a címmel kelljen írnia róla: **Sablon, cím**.

Grétsy László

„Hulla jó”

Hogy a szókincs mely rétegéből választunk, amikor írunk vagy beszélünk, az függ a beszédhelyzettől, a kommunikáció céljától és a műfajától is.

Közismert, hogy a tudományos értekezés gyakran használja az idegen szavakat, a bírósági tárgyaláson pedig a jogi nyelv szakszavai is előfordulnak, más az egyházi nyelv stílusa, az ünnepi beszédé, és természetesen mindezekről eltér a magánbeszélgetésé.

A magánbeszélgetés ugyanis általában szűkebb körű, ezért nyelvtanilag lazább szerkesztésű, és szóhasználata sem mindig választékos. Nem is tekintjük súlyos hibának, legfeljebb pongyolaságnak, a társalgási nyelvben felbukkanó szlenget sem. Közismert, hogy a szleng kevésbé durva, mint az argó, és újabban az ifjúság nyelvéből a felnőtt nyelvhasználatába is bekerült.

Mint említettem, a magánbeszélgetést illetően a nyelv-művelés engedékenyebb. Ezzel szemben a nyilvános megszólalástól, különösen annak írásbeli formájától, elvárjuk a művelt köznyelv használatát. Ez az elvárás nemcsak a világos, pontos fogalmazásra terjed ki, hanem arra is, hogy a megszólaló a nyelvi kultúra követelményeinek eleget tegyen.

A sajtó nyelvének, mivel igen nagy nyilvánossághoz szól, mind a szöveg szerkesztettségét, mind a nyelvhelyességet illetően mértékadónak kell lennie. Hogy a szókincs mely rétegéből választ, azt elsősorban a műfaj határozza meg. Márpedig a sajtó többféle műfajjal él: riport, tudósi-

tás, interjú, glossza stb. A tudósítás kommunikációs célja a tájékoztatás, ezért a közérthetőség igen fontos követelmény. Az újságírónak, ezt a célt követve, a szókincs köznyelvi változatát kell használnia, mellőzve a bombasztikus nagy szavakat, valamint a vulgáris kifejezéseket.

Ezért tesszük szóvá az egyik vidéki lapunk első oldalán olvasható tudósításnak a címét: *Hulla jó hely Szódligetnél a 2/A-n*. A cikkhez képet is mellékelnek, amelyen egy összeroncsolt áldozat látható, majd ezt olvassuk: „Szódligetnél a 2/A úton két év alatt három halott, két súlyos sérült és több tucat olyan ember, aki éppen csak megúsza a gyalogos átkelést.”

Nos, a *hulla jó* a szlengben 'nagyszerű, csodálatos' jelentésű. A szókapcsolat tehát nemcsak hogy nem illik a tudósítás műfajához, illetve a közölt tartalomhoz, hanem bántóan ízléstelen is. Néhány évvel ezelőtt egy másik cikkemben idéztem Koltói Ádámotól a „farmernyelv” minősítést. Ezt a szóalkotást nagyon szellemesnek tartom. Az ilyen nyelv, miként a farmernadrág, elnyűtt, hiszen egyesek az alkalomtól függetlenül hordják. Ahogy a farmer viselésének, úgy a szóhasználatnak is megvannak a követelményei. A nyelvi elemek között tehát válogatnunk kell, gondosan mérlegelve, mikor melyikre van szükség.

A tudósítás szerzője, amikor az idézett címet leírta, egyrészt nem odaillő szót használt, másrészt vétett az illendőség, azaz a jó ízlés ellen.

Dóra Zoltán

Szer szavunk és „szerelékei”

Nyelvművelői tevékenységem elsődleges céljának a nyelvhasználati tanácsadást tartom: írásaim témáinak megválasztásában is ez a cél vezérel. Persze a nyelv művelésnek célja az is, hogy a tanácsadás keretében – lehetőség szerint – megismertesse a nyelvet használóival, közelebb vigye hozzájuk. Szívesen teszek hát eleget egy érdeklődő kérdésének: írjak már valamikor a szer szavunkról is, mert ő sok más szavunkban benne érzi ezt.

Jól érzi: benne is van sok magyar szóban. Ősi örökségnek tartjuk; az uráli korból való. A rokon nyelvek közül is többen előfordul, természetesen bizonyos alaki eltéréssel, de ilyen jelentésekben: mód, állapot, minőség, faj, fajta, szokás, népszokás, mesterség, képesség, ügyesség, lelkület, felépítés, szerkezet stb. Egyik-másik rokon nyelvi jelentés bizony hasonlít némely olyan magyar szó jelentéséhez, amelynek köze van a szer szóhoz. Ez az elem nagyon gazdag szócsalád alapja lett nyelvünkben. Még önmagában is előfordul, de főként származékokban találkozunk vele. Önálló szóként – de gyakran jelzővel ellátva – jelentheti az eszközt, amelyet bizonyos cselekvés vagy munka végzésére használunk: *harcí szerek, asztali szerek, ásó szerek; a tornász vagy a szertorna összetett szavak utó-, illetve előtagjából is gyakran önállósodik, például akkor, amikor ezt mondjuk: Szép gyakorlatokat végez a szeren.* Még gyakrabban használjuk 'orvosság', 'kémiai anyag' értelemben: *fejfájás elleni szer, érzéstelenítő szer, növényvédelmi szer* stb. Módot, eljárást is jelöl e szó, például ezekben: *jó szerrel, könnyűszerrel, szerét ejti valaminek, szert tesz valamire.* Állandósult szókapcsolatokban mennyiséget is jelölhet: *se szeri, se száma valaminek.* Gyakori előfordulása miatt elmondhatjuk, hogy *se szeri, se száma* azoknak az összetett szavaknak, amelyekben elő- vagy utótagként előfordul. Előtagként ezekben: *szerfa, szerfőlött, szerkamra, szerkocsi, szerkovács, szerkönyv, szerpap, szertartás, szertár.* Utótagként: *altatószer, csávázószer, csodaszer, élelmiszer, ellen-*

szer, gyógyszer, hajtószer, hangszer, illatszer, írószer, izgatószer, játékszer, kegyeszer, kötszer, módszer, mosószer, műszer, patikaszer, rendszer, tanszer, tápszer, tisztítószert, varázsszer, védőszer, vegyszer és még sok más összetett szóban. Ezekben viszonylag könnyen felismerhető a szer tag, mert világos számunkra még mindkét tagjuk, de előfordul olyan összetételekben is, amelyeknek az elemzéséhez már bizonyos nyelvtörténeti ismeretekre van szükség. Ilyen pl. maga a *szerszám* szó is. A mai átlagmagyar felismeri ugyan benne a szer-t is, meg a 'mennyiség' jelentésű *szám* szót is, de a két szó összekapcsolásának mikéntjét már nemigen érti. Az összetapadást elősegítették a *se szeri, se száma* szóláshoz hasonló állandósult szókapcsolatok, s maga a *szerszám* szó kezdetben az egészet alkotó részekre vonatkozott, majd magát az egész eszközt jelölte.

De nemcsak összetett szavak alkotórészeként fordul elő a szer szó, hanem származékok töveként is. Egyik-másik szóban még biztosan felismerjük, pl. a *szerelem* igében vagy a *szerelem* főnévben. De már számos olyan szavunk, sőt toldalékunk is van, amelyekkel kapcsolatban csak gyanakszunk a jelenlétére. Ilyen pl. a *szerez* ige, a *szerezés* főnév, a *szekeszt, szerkezet* szók, sőt a nyelvújítás kori *szerep* főnév is, de a *szert* névutó meg a *-szor, -szer, -ször* toldalék *-szer* alakja úgyszintén. Jelentései között is akad olyan, amelyet a mai magyarok közül már kevesen ismernek: egy-egy településnek valamelyik részét vagy az utcának valamelyik oldalát is jelölheti. Pl. Nagymenyér egyik részét ma is *Kurtaszor* néven ismerik. Több elavult jelentés is számon tartják a szótárak: a szer egykor önmagában is jelentette a szövetséget, szerződést (*szert köt*), a szerződéskötő gyűlést (*szert ülnek*), ünnepélyes szertartást (*ünnepi szer*); ma ezekkel már csak történelmi tárgyú irodalmi művekben találkozhatunk.

Jakab István

A 6–3-as szabály, avagy a magyar–angol focimeccs emléke kísért?

(folytatás az 1. oldalról)

például a *konverterfelhasználó* kifejezést. S az is igaz, hogy a *-féle, -szerű* képzőszerű utótaggal létrejött szavak nem sorolhatók be tiszta kategóriába, ezért is vette fel joggal a Magyar grammatika (szerk. Keszler Borbála, 2000) a szóösszetételek csoportjába az úgynevezett morfológiai típusú összetételeket. Sőt az ige-kötős igék is ide tartoznak – természetesen szótagszámtól függetlenül.

Továbbszöve viszont a Kardos Tamás által elindított diskurzust, szerintem az anyagnévi jelzős összetételek helyesírása is igen nagy gondot okozhat, még a nyelvészek is, ugyanis ebben az esetben a szemantika játszik főszerepet. Talán többen tudják, az 1954-es szabályzatban a 169. szabálypont (rövidítve) a következőképpen szólt: Ha a főnév tulajdonságjelzője szintén főnév, az alkalmi és a hosszabb kapcsolatban a főnévi jelzőt különírjuk: *alumínium edény, keramit burkolat, nylon (sic!) harisnya.* (Mai szabályzatunk szerint: *alumíniumedény, keramitburkolat, nejlonharisnya.*) Egybeírjuk azonban a jelzett főnévvel a főnévi tulajdonságjelzőt akkor, ha a kapcsolat rövidebb és megszokottabb: *aranygyűrű, fapad, jégcsap.* Kétségtelen, a viszonylagosság igen nagy kerékkötője volt e szabály alkalmazásának, hiszen kinek mi hosszú vagy rövid, mi alkalmi vagy megszokott.

Ezért indokoltan változott az 1984-es szabályzatban ez a pont: az anyagnévi jelzőt jelzett szavával egybeírjuk, de ha ezekben a kapcsolatokban akár a jelző, akár a jelzett szó összetétel, akkor külön: *vas karfa, műanyag ablak* stb. Ez valóban egyértelmű és könnyen alkalmazható. Látszólag. Itt azonban a szemantikai kritérium miatt anyagismerettel és kémiatudással kell felvérteznie magát a helyesírónak. Vajon anyagnév a *csipke*, a *sodrony*, a *szögesdrót*, az *ostya*? Mert ha igen, akkor például *szögesdrót akadály* a helyes írásmód, ha nem, akkor *szögesdrót-akadály* (jelentéssűrítő összetételként). Ily módon „ál-anyagnévi” jelzős összetétel a *grafiteruza* (hiszen csak részben van grafitból) és a *pamutgombolyag* (hiszen ez az állapota csak átmeneti). A *műanyag kábeldarab* különírandó az anyagnévi szabály szerint, a mozgószabály alapján azonban – jelöletlen birtokos jelzős összetételként – kötőjellel kell írni: *műanyagkábel-darab.* Az *elefántcsont-faragás* kötőjellel írandó, ha *-ás* képzője a cselekvés folyamatát jelenti (6–3-as szabály), de különírandó: *elefántcsont faragás*, ha a cselekvés eredményét (anyagnévi szabály). Vajon a szabályzat bonyolult, nem a nyelv? S ez nem természetes? Én úgy vélem, hogy az „ítélhetőzatalkor” mindenképpen célszerű a fenti szempontokat is figyelembe venni.

Minya Károly

Költői eszközök a reklámokban

A reklám nyelvének, akárcsak a költészetnek, folyamatosan újításokkal kell előállnia, s ebben jelentős szerepük lehet a költői eszközöknek, hiszen a metrikai eszközök ősidőktől fogva nemcsak költői célok megvalósítására szolgálnak, hanem az emlékezetbe vésés eszközei is lehetnek.

Nálunk a szerzők a szójáték divatjának hódolva, legtöbbször a rím kedvéért, gyakran megváltoztatják a beszélt nyelv fordulatait. A „rímes furcsa játék” figyelmet kelt ugyan, de egyúttal elvész az otthonos kifejezés meggyőző ereje. A nyelvészeket ezzel kapcsolatban az szokta bántani, hogy a játék hevében gyakran megsértik a nyelv szabályait, és kifacsart, élettelen kifejezéseket hoznak létre – jegyezte meg Bíró Ágnes egy cikkében. A „bárgyú versikék” legunalmasabb fajtájának hirdetőnivalója csupán egy szó vagy név; rím és ritmus csak arra való, hogy ezt mechanikusan belénk sulykolja, mert a szöveg többi része semmi információt nem tartalmaz. Erre lehet példa a következő újsághirdetés versikéje, amely egy üdítőital-márkát reklámoz a következő módon:

KINYITOM A
IHATOM A
BARÁTOM A
ATOM A...

Ez a nyelvi játékra épülő versike ragrímet próbál használni, de még ezzel sem éri el a célját, mert nincs üzenetértéke. Ha nem lenne az újságban a szöveg mellett egy kép a Toma nevű üdítőitalról, akkor a közönség azt sem tudná, hogy mit akartak neki bemutatni. A másik hiba – ami sokkal súlyosabb annál, hogy nem éri el a célját a reklám –, hogy a „vers” utolsó sorában lévő *ATOMA* teljesen helytelen elgondolása a „vers” folytatásának. Míg a *kinyitom, ihatom, barátom* alak tartalmilag is megfelelő a versike számára, az *atom* csak hangzásbeli hasonlósága miatt került oda.

Gyakran verses vagy legalábbis rímes formában jelennek meg a szójátékok is. Ezek nagy része a többjelentésű szavak többféle felhasználásával igyekszik felkelteni a figyelmet. A szellemes szójáték azonban önmagában is élvezetes, a sikeres

rejtvényfejtés örömevel ajándékozta meg hallgatóját. A reklám akkor tölti be igazán a szerepét, ha épp a játékos kifejezés buzdít a vásárlásra vagy más cselekvésre az értelemre vagy az érzelmekre ható érvekkel. Ebben sokszor segítség lehet a rím és a ritmus, amely segít megjegyezni a szöveget a szójáték megfejtéséhez szükséges időre, és így járul hozzá annak sikeréhez.

Egy orrcsepp reklámját például a ritmus, a rím és a szembeállítás együttműködése teszi hatásossá: *Eldugult az orra? Vibrocil a nyitja!* Ennek a reklámszövegnek a *nyitja a valaminek a nyitja* 'valaminek a megoldása' kifejezés alkalmi (vissza)konkretizálása.

A költői eszközök közé tartozik a fokozás is. Ezzel azonban csínján kell bánni, mert a túlzások a szavahihetőség rovására mehetnek. A „leg”-ekben előadott szöveg, a márkanév szótövéhez hozzákapcsolt *super-, hiper-* előtag nem erősíti, hanem gyengíti a tartalom hitelét. Ha pedig felsorolással kívánja elérni a fokozás a hatást, akkor arra kell vigyázni, hogy a mondani-valót variálni kell, hiszen az egymásra utaló információk jól kiélezhetőek és felerősíthetők egymást.

A Nestlé szlogenjében főnevet fokoznak melléknév módjára: *A legcsokoládébb.* A nyelvőrök közül sokan figyelmeztetnek arra, hogy ez hibás, szabálytalan, tehát kijavítandó. Kemény Gábor szerint azonban nincs igazuk „a magyar nyelv túlbuzgó őreinek, mert nyelvünkben, ha nem is gyakran, fokozhatunk főneveket is. Szerb Antal írja A Pendragon-legendában: »A téma az ő legtemább témája lehetett.« A játékosság, az egyediség-egyszeriség persze nyilvánvaló, de hol van itt a nyelvrontás, a hiba? Ha pedig a főnév egyszersmind melléknév is (*csokoládé arcszíne* általános irigység tárgya volt), ugyan miért ne fokozhatnánk?»

Ugyanez jelenik meg egy chips reklámjában is: *A legcsúcsabb sajtos chips* (újsághirdetés). Másféle költői eszközzel él egy jégkrém reklámja, mely rövid, frappáns szlogenből áll: *Családi csaletek* (óriásplakát). Ez a reklám hatását alliterációval és paronímiával (hasonlóalakúsággal) éri el.

Fazekas Beáta

Rösztli és Bratislava

Egy hazai vendéglő étlapján ötlik szemembe a szó: *rösztli*. Már hozzászoktam, hogy a vendéglátóipar idegen ételek nevét a maga módján átmagyarosítja. Nem lefordítja, hanem egyéni ízlése szerint átalakítja. Gyakorlott rejtvényfejtő vagyok, így többnyire sikerül kitalálnom, mit is kínál számomra a magyar étlap.

A német nyelvben az *st* mássalhangzó párt nem ejtik minden esetben „szt”-nek, a szó elején soha. A *Stadt* szó kiejtése nem „sztadt”, a *Stuhl* nem „sztul” és így tovább. A szó belsejében és végén a kiejtés rendszerint valóban „szt”, a szabálytól azonban eltérnek az egyes nyelvjárások. A *rösztli* reszelt burgonyából készült jellegzetes svájci étel. A német-svájci nyelvjárásokban az *st-t* következetesen „st”-nek, nem pedig „szt”-nek ejtik. Az említett étel tehát semmi esetre sem „rösztli”, hanem „rösti”, ahogy magyarul is olvassuk. Svájcban egyes vendéglők étlapján – minden tévedés elkerülésére – már *Röschtli*-ként is szokott szerepelni. Érthetetlen, miért akarják a magyar vendéglősök a svájci étel nevét jobban tudni a svájciaknál.

Budapesten hallom a hangosbemondó szavait, amint az érkező és induló vonatokat jelenti. Megtudom, hogy az egyik vonat *Wien*-be indul, a másik éppen *Bratislavá*-ból

érkezik. Számos olyan külföldi városnak van nyelvünkben meghonosodott magyar neve, amelyeknek a történelem folyamán szorosabb kapcsolat volt Magyarországgal. A magyar ember nem *Wien*-be, hanem Bécsbe, nem *Venezia*-ba, hanem Velencébe, nem *Leipzig*-be, hanem Lipcsébe utazik. *Bratislava* és *Košice* esetében az idegen elnevezés még furcsábban hangzik magyar fül számára, mivel ezek a városok évszázadokon át Pozsony és Kassa néven Magyarországhoz tartoztak.

Hasonló jelenség más nyelvek esetében is gyakori. A franciák Münchent *Munich*-nek, Kölnet *Cologne*-nak, Regensburgot *Ratisbonne*-nak, Mainzot *Mayance*-nak nevezik, az olasz számára München *Monaco*, Freiburg *Friburgo*, a németek számára Sopron *Ödenburg*, Győr *Raab*, Esztergom *Gran*, Eger *Erlau*. Az említett országokban egy pillanatig sem tartanak attól, hogy ezek az elnevezések netán sérthetnék más népek nemzeti érzékenységét. Nem is sértik. Csak egyesek képzelik, akik ma holnap ezen az alapon talán már magyarul sem mernek megszólalni.

Vezényi Pál

Csörög a mobcsi. No-ki-a?

Telefonál az egész iskola... Az igazgató *rádiótelefonon* egyeztet a tárgyalás időpontját, a tanárok táskájában csörög a *mobil*. A szünetben pittyegve jelzi a diákoknak a *mobcsi*, hogy új sms érkezett. Táskába rejtve vagy nyakba akasztva szinte mindenkinél ott van korunk egyik legfontosabb kommunikációs eszköze, a *mobiltelefon*.

Egy nyelvhasználati kérdőívben afelől érdeklődtem, milyen szinonimákat ismernek és használnak a diákok a készülék megnevezésére. A megkérdezett 265 szombathelyi tanuló összesen 61 különböző szót adott meg válaszában. Elterjedt csoportnyelvi kifejezések és egyedi szóalkotások egyaránt találhatóak közöttük, tovább gyarapítva velük nyelvünk szókincsét. A diákok nyelvi kreativitását nemcsak a rokon értelmű szavak nagy száma, hanem a szóalkotási módok változatossága (szóróvidülés, szóképzés, szóelvonás és ezek keveréke), valamint stilisztikai sokszínűsége is mutatja. Különböző stílusárnyalatú metaforikus, metonimikus és hangutánzó szavakat egyaránt olvashatunk a szinonimák között.

A telefonkészülék eredetére utal a kissé régies hatású *telegrács* és *távbeszélő* szavak. A mobiltelefon megnevezésére azonban a semleges mellett bizalmas, tréfás, sőt ironikus árnyalatú kifejezéseket is említenek a fiatalok. Ha becézik, akkor egyszerűen csak *telcsi*, *telka*, *telkó*, *telóka* vagy a *mobil* szóból képezve *mobci*, *mobcsi*, *mobika* a *rádiótelcsi*. A fiúk kedveskedve *aranyomnak* is szólíthatják, de vigyázzanak, nehogy félreértse a barátnőjük! Leggyakrabban a szóróvidüléssel létrehozott *tel*, *telo*, *teló*, *mob*, *mobtel* alakokat használják. Az egyik diáknál *tecso*, *mocskó* vagy *moto* csörög, míg a másikinál idegen (angol, francia, szláv) mintára *telly*, *telaj*, *mobics*, *mobáj latón*, *phone* vagy *fóne* jelez.

A diáknyelvi szóalakok jelentős része a mobiltelefon sajátos jellemzőihez kapcsolódik. A jó *maroktelefon* kézre áll, ezért neve angol mintára *handy* vagy fonetikusán írva *hendi*. Nagyságára a *zsebtelefon*, alakjára a *tégla*, *féltégla*, *téglafon* elnevezés utal. Van, aki számára ez a *csevegő* csupán üres fecsegésre alkalmas *dumakészülék* vagy *dumagép*. Jellegzetes hangjai alapján ezt a *beszélőmasinát* *csipogónak*, *pityegőnek*, *csörgőnek* vagy továbbképezve *csörgettyűnek* hívják a tanulók. Az sms írása sok fiatal számára nehézkes, a *pötyögő* szinonima a betű- vagy számkeresés lassú, szaggatott cselekvését emeli ki. Gyakran nem jó a vétel a beszélgetés során, a *zörgő*, *recsegő* elnevezés a nem megfelelő működésre utal. Ha sok a gond vele, ez a *kacat* csak *nyúldobálónak* lesz jó.

A szolgáltató nevével játszik a *pannon*, *t-fon* vagy a szelleges *no-ki-a* (= No, ki az?) és *szokia* (= szó + nokia) alak.

A nyelvi humor jelenik meg a metaforikus *röfi* kifejezésben. A léptetőgombok elhelyezkedése ugyanis egy malac orrára emlékeztet, ezért kapta ez a *kütyü* ezt a tréfás elnevezést.

Az ironikus és szlenges stílusárnyalatú *gagyifon*, *debilfon*, *tahofon* vagy *bunkofon* az elterjedt sztereotípiák alapján a telefon használóját is negatívan minősíti.

A kutatások rávilágítottak, hogy egyre több fiatalnál pszichés probléma a mobilfüggőség. A telefonnak mindig, mindenhol velük kell lennie, hogy elérhetőek legyenek, s ők is elérjenek másokat. Számukra a mobiltelefon igazi *elektromos poróz*. Fogva tart.

Telefonál az egész iskola... Igazgató, tanár és diák. Mobil a nyelv, mobil a kommunikáció, de ügyeljünk arra, hogy ne legyen mobil a hozzá kapcsolódó illem. A nyelvi illem se!

Pintérmé Bujtás Tímea

Tisztelt Szerkesztőség!

Minden magyar embert nagy örömmel töltött el az, hogy visszakaptuk a sárospataki könyvtár külföldre vitt legértékesebb darabjait. Bizonyára örül ennek az elíziumi mezőkön sétáló *Rákóczi Zsuzsanna*, akinek – ahogyan az a Magyar életrajzi lexikonban olvasható – a pataki kollégium sorsa különösen szívügye volt. Ő is azoknak a nagyszerű magyar nagyasszonyoknak a sorába tartozik, mint amilyen az az özvegy volt, akiről Arany János oly szívhez szólóan tesz említést *Hunyadi Erzsébet* levelét megírta... kezdetű balladájában. Vagy a hős lelkű asszony, aki két éven át védte az ostromló császári csapatokkal szemben Munkács várát: *Thököly* Ilona!

Tisztelt olvasó! Ne bosszankodjék tudatlanságomon! Tisztában vagyok azzal, hogy a sárospataki kollégiumot patronáló hölgy Lórántffy Zsuzsannaként szerepel a magyar művelődés történetében, igazságos Mátyás édesanyját róla írott versében Szilágyi Erzsébetként szerepelteti Arany János, Munkács várában pedig Zrínyi Ilona dacolt két éven át a labancokkal. Én csak azt tettem, hogy a XXI. század eleji hazai gyakorlat, azaz az egyre terjedő hazai gyakorlat szerint neveztem meg e hölgyeket. Úgy, ahogyan ezt az írott és az elektronikus sajtóban tapasztalni kénytelen vagyok.

Hiszen arról számolnak be, hogy pl. a megnyitáson jelen volt Sólyom László és felesége, *Sólyom Erzsébet*. De korábban is nemegyszer találkoztam a Göncz Árpád és *Göncz Zsuzsa*, ill. a Mádl Ferenc és *Mádl Dalma* nevekkal.

Átvettük, sajnos, azt a külföldi gyakorlatot, miszerint a feleség családneve elvész, és keresztnéve előtt a férj családneve olvasható. Még a házastársi mivolta utaló *-né* képzőnek sincs helye a sajtóprotokollban. A magyar szokás az volt, hogy a neves személyiség felesége X.Y.-néként vagy X.Y. feleségeként, olykor felleghősen hitveseként szerepelt a jelentésekben. Így pl. annak idején a kormányzó felesége Horthy Miklós felesége (hitvese), esetleg Horthyné Purgly Magdolna, de sohasem *Horthy Magdolna* nével jelent meg az egykori sajtóközleményekben és a rádióban. Elismerésem illeti meg a magyar közélet azon szereplőit, akiknek felesége nem mint Gyurcsány Ferencné, Kuncze Gáborné, Orbán Viktorné, hanem Dobrev Klára, Fellegi Katalin, Lévai Anikó nével jelenik meg a nyilvánosság előtt. Én ezt hagyománytiszteltnek, haladó konzervativizmusnak nevezem. Követendő példa!

Dr. Del Medico Imre

Rafinált finomságok

Első látásra talán észre sem vesszük, hogy tudálékos, ravasz szószaporítás áldozataivá lettünk. Pedig a *rafinált finomság* együtt annyit tesz: 'finom finomság'. A kifejezés idegen nyelvből (itt: a latinból) átvett tagja és a vele együtt említendő magyar szó lényegében ugyanazt jelenti. *Pleonazmus*nak mondja e jelenséget a nyelvtudomány: szófölsőletet értünk rajta.

„... a Bajai Városháza [így!] műemléki védelem alatt álló épületére *előregyártott* beton *paneleket* szerelnek fel” – olvashatjuk egy építészeti szakkönyvben. Ha hiszik, ha nem: a *panel* magában foglalja az 'előre gyártott' értelmet! Helyette ez a fordulat ajánlható: „előre gyártott *betonelemeket*”.

Következő példám egy ókortudományi munka fordításából való: „Az itt *tisztelt* Artemisz-kultusz igen sokáig tartotta magát...” A *kultusz* magyarul: 'tisztelet'. A „*tisztelt* *tisztelet*” tehát kettőzéseként hat. Ellenben épp a magyar szó helyébe írhatunk más, még rokonszerűséggel is alig vádolható jelzőt, pl.: itt *dívó*, itt *jellemző*, itt *elterjedt* vagy *ismert*. Mindegyik kapcsolódhat immár a *kultusz*-hoz, a *tisztelet*-hez.

Rokon jelenség, bár ebben alig gondolnánk ráduplázásra... Pedig ezúttal is említeni kell közbelépniünk! „Sokat isznak, *hangosan* *randalíroznak*, nem tartják be a közlekedési szabályokat, egyszóval kivetköznek magukból” – állítja a Szabad Föld 2006. évi kalendáriuma. Mi itt a baj? Nos: látott-e már a kedves olvasó halkan *randalírozókat*? Vagyis vagy egyszerűen *randalíroznak*, vagy pedig *hangoskodnak*.

Utolsó példánk a Történelmi fogalomtárból való: „Colosseum: elipszis alakú, 3 emeletes, 90 ezer embert befogadó *gladiátorviadalok* helyszíne.” Van itt gond bőven; a szórend javítgatásába ne is fogjunk bele! A *gladiátorviadalok* igazából 'vívóviadalok'. A *viadal*-nak nagyon is köze van a *vív(v)* tőhöz. (A latin *gladium* = 'kard', a *gladiolus* = 'kardvirág'.) Persze, ez már valóban finomság. Am aki igényesebben kíván fogalmazni, mondjon inkább *gladiátorküzdelmet*.

Holczer József

Duopack – triopack – multipack

Ezt a három összetett szót olvashatjuk egy országos hálózatú kereskedelmi cég időszakos reklámkiadványának egyik oldalán, azt tudatva, milyen kedvezményes áron kaphatjuk meg mi magyar fogyasztók a kínált terméket *kettős*, *hármás* vagy *négyes* csomagban, csomagolásban; kereskedelmi szaknyelven *kiszerelésben*.

Hát ide jutottunk az anyanyelvet mellőző, a nyelvhasználatban is uniformizálásra törekvő – már majdnem általánossá váló – divatban.

Több mint hetven évvel ezelőtt Kosztolányi a következőkre figyelmeztetett: „Az utca nyelve, a tömeg nyelve bejön az ajtónkon és az ablakunkon, s előbb-utóbb azt a nyelvet beszéljük és írjuk, melyet a tömeg és az utca. [...] A közelmúltban szerkesztettem egy nyelvkönyvet. Abban van egy szótár is, mely az újabban gyökeret vert idegen szók magyar egyértékűit közli. Nem szerepelnek itt a régebben meghonosult jövevényszók, s az újabban közül azok sem, melyeket csak a műveltebbek használnak. Pusztán azokat vettem föl, melyekkel mindenki lépten-nyomon él. Az átlagember szókincse egy életen át nem több két-három ezer szónál. Nem tudom, mit gondol a tisztelt értekezlet, hogy ma körülbelül hány olyan fölösleges idegen szó kering nyelvünkben, melyet magyarul mindig jobban pótolhatunk. Hatezer ilyen szó van, kétszerese egy átlagember egész szókincsének. Ez azt jelenti, hogy mi hatezer idegen szónak adtunk tanyát és munkát nyelvünkben, és legalább tízenkétezer magyar szavunkat tettük földönfutóvá és munkanélkülivé.”

Ténylegesen felmérési adatok hiányában is megkockáztatjuk azt az állítást, hogy ma lényegesen több szavunk válik vagy vált „földönfutóvá” és „munkanélkülivé”, mint a harmincas években. Ezt a tényt igazolják idézett példaszavaink is. A *duo* olasz eredetű szakszó, jelentése *kettős*; a *trio* szintén olasz eredetű szakszó, jelentése *hármás*; a *multi* latin eredetű idegen szó, jelentése *sokszoros*, *többszörös*; az ismétlődő utótag, a *pack* pedig német eredetű idegen szó, jelentése *csomag*. (Irodalmi tanulmányaiból mindenki jól ismerheti: Nyilas Misi *pakkot* kap.) Végül pedig e szóalakokat már régóta magyarosan írjuk: *duó* (MHSZ 109), *trió* (MHSZ 528), *pakk* (MHSZ 406).

Graf Rezső

Kakuktkojás

A vasárnap kellemességei közé tartozik számomra a meghosszabbított ágyban maradás keretében a nyelvhelyességi öt perc meghallgatása is a Kossuth rádióban. Különösen Balázs Géza rövid és csattanós előadásait élvezem, minthogy tanulságos voltak mellett rendszerint még mulatságosak, tréfásak is.

Ezt erősítette meg a 2006. február 5-én elhangzott adás is, amelyben a tanár úr a mai hivatali nyelv néhány csodabogarat tűzte tollhegyre a „*semmissítőszék*”-től (helyesen: *semmitőtőszék*) a „*helyszínelés*”-ig (*helyszínelés*). A mintegy féltucatnyi találó példa között akadt azonban egy kakuktkojás is: az *ujjperc* – *ujjperc*, amelyek közül (Balázs tanár úr szerint) csak a második alakváltozat helyes, hiszen a *perc* a Magyar értelmező kéziszótár szerint 1. (Kenyértésztáblából) *kettős* hurokba v. karikába font, vékony rúd alakú, ropogós sütemény. 2. *rég* (Karon viselt) karika alakú ékszer, karperec. 3. *táj* Fejen hordott teher alatt: ruhaféléből kör alakú tekercs; míg a *perc* szó 5. jelentése: „Az ujj egy íze.”

Ez így rendben is volna, ám ha továbblapozunk a Magyar értelmező kéziszótárban, az 1392. oldalon megtaláljuk az *ujjperc* és az *ujjperc* szót is, méghozzá közvetlenül egymás után, „Az ujj egyik íze”, illetve „ujjperc” értelmezéssel és mindkettőt 5-ös gyakorisági indexszel, ami azt jelenti, hogy a mai magyar nyelvben teljesen azonos a használatuk.

Ha emellett még az Új magyar tájszótár megfelelő kötetit (I., IV.) is fellapozzuk, ott az *ujjperc* – *ujjperc* tájnyelvi alakjai között megtalálható a *berc* és a *börc*, a *pörc* (középzárt

ě-vel) és a *pörc* is, bár az utóbbinál gyűjtési helyként nem szerepel Zenta neve, holott az egyébként elég következetesen középzárt *ě-ző* helységben még elég elterjedt szólás a *pörcire koppint, jól a pörcire ütöttek*.

Az *ujjperc* az *ujjperc*-hez képest tehát nem szótévesztés, csupán alakváltozat, bátran használhatjuk bármelyiket.

Szloboda János
(Zenta)

*

A *perc* és a *perc* között valóban van átjárás. A *perc* magyar szó, szép családja is van: *perceg* ~ *porcog*, sőt *pörcög*. Az első jelentései: 'az ujj egy íze', illetve 'porcika', 'börkés, sült szalonna; töpörtyű'. (Az időt jelölő *perc* is innen származik; talán az óra percenése mintájára.) Az *ujjperc* a TESz. szerint a *vállperc* hatására keletkezett. A *perc* viszont német eredetű (*Brezte*, *Prezte*). A magyar *perc* ejtéskönnnyítő magánhangzóval jött létre. A *vállperc* a *perc* alakú süteményfajta alakjáról kap(hat)ta nevét. S állítólag ez lenne az előképe a magyar *ujjperc*nek...

Mindenesetre a *perc* → *perc* váltás a magyarban is megtörténhetett (ugyanolyan ejtéskönnnyítő jelleggel), s az *ujjperc* biztosan régebbi megjelölés lehet, mint a német mintára alakulhatott *ujjperc*. Ballagi szótárában (1867) még nincs benne az *ujjperc* változat. Szloboda Jánosnak igaza van, ma a két szó alakváltozat, akkor is, ha a *perc* esetleg későbbi, a *perc* pedig őriz valami régi báját. Köszönöm a helyreigazítást!

B. G.

Kérjünk-e „egy 20 dekát” valamiből?

Töprengés a hozzávetőlegesség egyik újabb kifejezéséről

A hozzávetőlegességet, körülbelüliséget a magyarban (1) toldalékkal: (a) a gyakori és termékeny *-nyi* képzővel (pl. *litérnyi, tenyérnyi, ujjnyi*), (b) ritkábban a mérték- és időtartam-jelölő szókból alakult *-s* képzős melléknévvel (pl. *mázsás* súlyokat cipel a hátán, *méteres* hó van odakint, *filléres* dolgokat vásárol), (2) kettős jelöléssel (pl. *18–20* éves) és (3) az úgynevezett becslő partikulák segítségével fejezhetjük ki. Ezek a grammatikai eszközök a mennyiségnek mindig csak a megközelítő pontosságára utalnak.

A becslő partikulák általában konkrét, határozott mennyiséget, mértéket kifejező névszók előtt állnak. A hozzávetőlegesség kifejezésére pl. a következő rokon értelmű megfelelők közül választhatunk: *körülbelül ~ kábé ~ kb., cirka ~ cca., mintegy, alig, mindössze, közel, megközelítőleg, hozzávetőleg (esen) ~ hozzávetően, körül, csaknem, majd’, majdnem, majdhogynem, jóformán, nagyjából, szinte, vagy, idestova, úgy, kis/kevés híján, úgyszólván, olyan.*

Becslő partikulái minőségben újabban mind gyakrabban figyelhetünk fel az *egy*-re is, elsősorban szóbeli megnyilatkozásokban, pl. *Egy 20 dekát kérek!, Az utazás eltartott egy 40 percig.* Ez a szerkesztésmód nemcsak furcsa és szokatlan, de talán több okból sem helyeselhető. Egyrészt a körülbelüliség kifejezésére a becslő partikulák „fényűző bősége” áll rendelkezésünkre, így egy újabb szinonima bevezetése szükségtelennek és feleslegesnek tűnik. Másrészt ezekben a kifejezésekben hangsúlytalan ugyan az *egy* (tehát határozatlan névelői funkcióban van), eredeti számnévi jelentésétől mégsem tudjuk teljesen függetleníteni magunkat. Ez pedig zavart idéz(het) elő az értelmezésben, dekódoláskor ugyanis úgy tűnhet (alakilag legalábbis), hogy két számnév kerül egymás mellé (*egy húsz dekát kérek*). Mindebből pedig az következik, hogy a hozzávetőlegesség kifejezésére az *egy 20 deka*

típusú szerkesztésmód helyett egyelőre célszerűbbnek látszik valami mást választani: a becslő partikulák sokasága bőven kínál erre lehetőséget.

Kiegészítésképp említem meg, hogy mértéket, mennyiséget kifejező szavakkal együtt az *egy* névelőt bizonyos esetekben természetesen helyes és ajánlatos is használnunk. Ezek a következők:

– Határozatlan mértéket, mennyiséget jelentő névszók és határozószók előtt; ilyenkor az a funkciója, hogy kiemelje a határozatlanságot, pl. *egy csomó ember, egy csapat diák, egy darabka kenyér, egy falat étel, egy ideig hallgattam, egy keveset olvastam.* Ezeket a kifejezéseket az élőbeszédben, a társalgás nyelvében (és írásban is) gyakran halljuk, illetve látjuk névelő nélkül is. A névelő nélküli szerkesztésmód általában nem hibáztatható (legföljebb némi pongyolaság érződik rajta), csak akkor helytelen, ha a névelős és a névelő nélküli forma között jelentésbeli különbség van, pl. *kis kenyeret kérek* 'nem nagyot' *egy kis kenyeret kérek* 'keveset, nem sokat'; *keveset tanult* 'nem sokat' *egy keveset tanult* 'valamennyit'; *kevés eső lesz* 'nem sok' *egy kevés eső lesz* 'valamennyi'.

– Konkrét mértékegységet és időtartamot jelölő főnevek előtt is célszerű használni az *egy*-et; ilyenkor – hangsúlyozástól függetlenül – nem is annyira határozatlan névelői, mint inkább számnévi jelentése realizálódik, pl. *egy csepp* rumot öntött a kávéba, *egy kanál* vízben megfojtaná, *egy kilométerre* van innen, *egy óra* hosszat vártam, *egy perc* alatt elkészült.

– A *-nyi* képzős mértékjelölő szók előtt is természetes a névelői és a számnévi szerepű *egy* használata, pl. *egy ujjnyi* vastag por, *egy tenyérnyi* széles szalag.

H. Varga Márta

Mínuszos hír

Ezt a kifejezést jobbra a saját nyelvéből ismerjük. Effélékre emlékezhetünk: „A [...] magyar sajtónak eddig még nem nyílt módja arra, hogy *mínuszos hírnél* nagyobb terjedelemben tudassa a világ számára is láthatóan meghatározó eseményt”, vagy: „Egy kutya megharapta a postást, ez bizony csak *mínuszos hír*.”

A *mínusz* szót többnyire számtani műveletek kapcsán használjuk. A magyar nyelv értelmező szótára 'nullánál kisebb értékű szám, mennyiség'-ként határozza meg. A szótár a *mínusz* származékot is föltünteti. E mellett az alapjelentés mellett főleg hőmérséklet- és vízállásmérésben szokásos a használata 'középtértéknél – amelyet rendszerint a nulla pont jelöl – kisebb, alacsonyabb értékű' értelemben, vagyis mérhetünk *mínusz tizenöt* fokos hőmérsékletet és egy folyón *mínusz ötvenhárom* értékű vízállást. A műszaki nyelvben általában 'valamely középtértéktől, az alapértéktől negatív irányban eltérő' jelentésben gyakori a használata. A *mínusz* latin eredetű, a *minus* 'kisebb, kevesebb' szóból.

A számoknak vagy mennyiségeknek negatív értékét, illetőleg a kivonás számtani műveletét az úgynevezett mínuszjel szokta mutatni, amely az írás sorának közepén lévő hosszabb vonalka: „—”. Ezt a kivonás jelének vagy negatív előjelnek szokás nevezni. A magyar helyesírás szabályai 11. kiadásának (1984) az írásjelekkel foglalkozó részében a 275. pont kitér erre a jelle is: „— a kivonás jele”. Ugyanezt a jelet, tehát ezt a viszonylag hosszú vonalkát a helyesírási szabályzat egyébként gondolatjelként emlegeti (a 246., 248., 250–252., 256., 258. és 259. pontokban). A gondolatjelet angol eredetűnek tartják az írásjelhasználat történetével foglalkozó kutatók. A kisebb vonalkát kötőjelnek szokás nevezni, tehát ezt: „-”. A szabályzatban a 62., 94., 97. és még több pontban is így van. Ugyanakkor létezik a nagykötőjel is: „—”, a szabályzatban: „angol—magyar szótár” (a 263. pontból idézzük). Foglalkozni össze: a helyesírási szabályzatban van tehát kötőjel (-), gondolatjel (—), és van ez utóbbival megegyező méretben mínuszjel vagy kivonásjel (—). A nyomdászok szaknyelvében *díviz*-nek hívják a kötőjelet, illetőleg az elválasztójelet; a szó a francia *divise* hazai megfelelője.

A különféle kiadványok azonban a kisebb és nagyobb vonalkák mellett egy harmadikat szoktak használni gondolatjelként is, mínuszjelként is, ezt: „-”. Így jár el a Magyar értelmező kéziszótár új kiadása is. Ebben a

nagykötőjel címszónál nincs grafikus példa, ám megjegyzi a szótár, hogy a gondolatjellel azonos alakú. A *gondolatjel* magyarázatában ott az írásjel is: „—”. A *mínusz* jele e szótárban ugyanilyen méretű vonás. Egy, a közelmúltban megjelentetett másfél ezer oldalas helyesírási útmutatóban szintén ilyen méretű vonalka a gondolatjel és a nagykötőjel, amelynek használatával a kötet részletesen foglalkozik is, és a mínuszjel is ugyanekkora, amelyet a matematikai jelek listájában találhatunk.

Talán nem is csoda eme jelek rajzolatának változatossága, tarkasága (amelyben egyébként igyekeznek rendet vágni a helyesírással, számítógépes szövegírással foglalkozók), hiszen a mínuszjel kialakulása is meglehetősen homályban van. A + jele egyesek szerint Nicole d’Oresme XIV. században írott könyvéből való (Algorismus proportionum), és a latin *et* 'és' szó grafikai származéka. Egyes vélemények szerint a + jel esetleg a hajózásból származik, ugyanis megjelölték a (tele) rakományos hajót P betűvel, majd ezt gyors (kéz)írással mintegy áthúzva: P, ebből lett a + (pluszjel), de a P fölé húzott forma is lehetett: P̄, ebből ugyanúgy a + alakult ki. Hasonlóképpen az M fölé: M̄, ebből lett a – (mínuszjel). Johannes Widman kereskedelmi kérdésekkel foglalkozó munkájában (Mercantile arithmetic, Lipcse 1489) a deficit kapcsán találkozhatni először nyomtatásban a – és a + jelekkel. (Az egyenlőségjel Robert Recorde The Whetstone of Witte című könyvében tűnik föl 1557-ben.)

A különféle méretű kötőjelek, divizek használata a nyomtatott szöveg egészének vagy részletének grafikai képét is befolyásolja. Némelykor szokás, főként olyan fősorolásokban, amelyekben az egyes soro- zattagok új sort kezdenek, divizzal vagy gondolatjellel (mínuszjellel) indítani a szövegdarabokat. Így szoktak eljárni az apróbb és kevésbé jelentős, néhány szövegmondatnyi hírek, események fősorolásakor némely újságban. Az ily módon közölt és nyomtatott híreket hívja az újságírói zsargon *mínuszos hír*-nek. Vagyis a grafikai kép alapján nevezik meg a műfajt, s egyúttal arra is utal a kifejezésben levő *mínuszos* szó, hogy valami olyan dologról van szó, ami a szokásosnál kisebb, alacsonyabb értékű. Ha a fentebb írott esemény másként történt volna, azaz a postás harapta volna meg a kuttyát, az bizony nem mínuszos hír lenne.

Büky László

„Mondjuk szébben!”

2006. március 23-án különleges versenyt rendezett a komáromi Jókai Mór Gimnázium magyar munkaközössége, az iskolai nyelvvelő szakkör és a budapesti Bárczi Géza Kiejtési Alapítvány. Tíz tanuló vállalta azt a nem könnyű feladatot, hogy a vers művészi megformálása mellett nagyon figyel a tizenötödik magánhangzó, a zárt *é* ejtésére is. (A Bárczi Géza Kiejtési Alapítványt éppen ebből a célból hozta létre Buvári Márta nyelvész.)

A zsűriben Tóth Bertalan és Oláh Kálmán, az iskola magyartanárai, a művészi előadást figyelték, Buvári Márta, Mészáros András (az alapítvány képviselői) és Czane Gyuláné Sárka néni – aki nagyon szépen ejti a zárt *é* hangzót is – a kiejtésre figyeltek elsősorban. Klasszikus költők versei hangzottak el, Ady Endre, Juhász Gyula, Tóth Árpád, Bajza József, Fodor András, Szabó Lőrinc, Nagy László, Kányádi Sándor költeményei, izes magyarsággal, tizenöt magánhangzóval. A zárt *é* hangzót is jelölő szövegeket az alapítvány küldte meg az iskolának. Még januárban megkaptuk a bőséges anyagot interneten, ebből választhatott minden jelentkező neki tetsző verset. (Prózáat is kaptunk, de azt senki nem akart mondani.)

A szabadon választott vers előadása mellett feladat volt az is, hogy a Kalevalából egy-egy kis részletet olvassanak fel a versenyzők, ismeretlen szöveggé. Ezt a vers elmondása után kapták csak meg, s amíg társaik szavaltak, fel tudtak készülni az olvasásra. (A Bárczi Alapítvány 2002-ben jelentette meg a finn nemzeti eposzt Szenté Imre fordításában, a zárt *é* jelölésével. A kötetet egy korábbi anyanyelvi találkozó minden jelen lévő iskola megkapta az alapítványtól ajándékba.)

A zsűri nem a hagyományos módon díjazta az indulókat. Nem állapítottak meg első, második, harmadik helyezést, hanem három kategóriába sorolták a diákokat, annak megfelelően, hogy ki mennyire tudta a zárt *é*-t használni az előadása során.

Kiemelkedő teljesítményt nyújtott Peresztegi Anita, Vass Csaba, Miklós Éva és Bera Eszter. Jutalmuk könyvcsomag és hanglemezek, természetesen az írott és a hangzó anyag is tizenöt magánhangzóval. Az alapítvány azonban nemcsak őket jutalmazta, senki nem tért haza üres kézzel.

A versenyt pogácsás-teás vendéglátás tette még barátságosabbá szintén az alapítvány jóvoltából. Az eredményhirdetés utáni kötetlen beszélgetés során a diákok elmondták, hogy egyikük sem hozta otthonról a zárt *é* ejtést, de izgalmas dolog, kihívás volt számukra a megtanulása. Mivel az iskolában kaptak ehhez segítséget, vállalni merték a versenyen való részvételt. Egyikük – aki nem volt meglepődve a saját teljesítményével – megjegyezte: Nem baj, majd jövőre! Meg is egyeztünk, hogy szívesen folytatjuk, akár más iskolák bevonásával is.

Nagyon érdekes kísérlet volt ez a kiejtési verseny. Azt igazolta, hogy nem lehetetlen a Bárczi Géza Alapítvány célkitűzése, vissza lehet hozni nyelvünkbe a tizenötödik magánhangzót. Hol kell kezdeni? Az iskolában. Kellene hozzá nyitott, érdeklődő diákok, az ügyet felkaroló tanárok – aztán már csak idő kérdése az eredmény.

Tapasztalatainkat ezúton felajánljuk minden érdeklődőnek.

Miklós Józsefné

Hogyan változik a nyelv?

A Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport konferenciái

2006-ban folytatódott a Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport konferenciasorozata. Áprilisban két fő témában: a médianyelv és a nyelvi változás témájában mutatták be kutatásaikat. 2006. április 8-án Egerben az Eszterházy Károly Főiskola Kommunikáció Tanszéke és a Magyar Szemiotikai Társaság kommunikációs szekciója meghívására a kutatócsoport tudományos ülést tartott. A kutatócsoport vezetője, Balázs Géza Médiaszöveg – médiapedagógia címmel tartott előadást, amelyben a médiaszövegeknek a mindennapi szövegvilágra gyakorolt hatását vizsgálta. Dede Éva a telefonos rádióműsorokban a beszédpartnerek (műsorvezető–hallgató) kapcsolatát, különösen a közbeszólásokat elemezte. Minya Károly a neologizmusokat vizsgálta a sajtó nyelvében. Zimányi Árpád a Magyar Rádió nyelvi bizottságának műsorelemzéseiről számolt be. A kutatócsoport meghívására előadást tartott még Bódi Zoltán az elektronikus sajtó nyelvezetéről, Nemesi Attila a szappanoperák nyelvi és viselkedésbeli mintáiról, Ferenczy Judit a rádiós hírek szerkezetéről. A konferencia szekcióiban Bencze Lóránt, Varga Gyula, Aczél Petra, Andok Mónika, Tomes Tímea, Viszlay Anita, Wacha Imre, Domonkosi Ágnes, Hajnal József előadásait hallgathatták meg az érdeklődők. A konferencia teljes anyaga kötetben is megjelenik.

A kutatócsoport hagyományos tavaszi konferenciáját 2006. április 12-én Érden, az érdi önkormányzat és a Vörösmarty Gimnázium meghívására tartotta *Hogyan változik a nyelv?* címmel. Az előadások kulcsszava a változás volt. Balázs Géza a nyelvi változás szintjeiről, sebességéről, Dede Éva a nyelvi változás pszichológiai magyarázatairól, Minya Károly a rendszerváltás óta eltelt időszak szókinccsváltozásáról, Zimányi Árpád a helyesírási változásokról számolt be. A kutatócsoport meghívására Horváth Péter Iván *A fordítás mint a nyelvi változás oka* címmel tartott előadást.

Mind az egri, mind pedig az érdi konferenciára sokan voltak kíváncsiak, ami azt bizonyítja, hogy élénk a nyelvi kérdések iránti figyelem.

A Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport programjairól a www.e-nyelv.hu honlapon lehet tájékozódni.

M. B.

A Zalai Hírlap február 16-i számában akadunk rá a lap egyik olvasójának, Pais Józsefnének egy napjaink társalgási nyelvét görbe tükröben bemutató versikéjére. Mivel a szerző sokunk tanítómesterének, Pais Dezső professzornak közeli rokona, e kis vers közlésével mesterünk, a jeles nyelvtörténész emlékének is adózunk. Az eredeti címet (Randevű 2006) mi fordítottuk „magyolra”. (A szerk.)

Hunglish Party 2006

Reánk tört az éhség-feeling,
shoppingoljunk egyet,
darling!
Vagy üljünk be a mekibe?
Most van money, lehet,
gyere!

Melyik fitness club volna jó?
Jól van baby, legyen diszkó,
az, ahol a George a jockay?
Jó lesz az is, menjünk, okay!

Reggel derül ki a bibi,
pénztárcámban nincs
már money.
Ez a meeting nem volt olcsó,
jobb lett volna tán
egy talkshow!

S milyen tré volt az a zene!
No de most már: egye fene!
Juj, ez magyarul volt! Sorry,
de hát így kerek a story.

Pais Józsefné

KÖNYVEKRŐL

Az Európai Unió és a nyelvek

Magyarország 2004. május 1-je óta az Európai Unió tagja, s ezzel magyar nyelvünk is a közösség hivatalos nyelve lett, egy az Unió 21 hivatalos nyelve közül. A közösség dokumentumai hangsúlyozzák a kulturális és a nyelvi sokszínűség fenntartását, így megőrizhetők az anyanyelvek, magyar nyelvünk ápolása és korszerűsítése azonban rajtunk múlik. Arra kell törekednünk, hogy anyanyelvünk megőrizze nemzeti vonásait, hagyományait, értékeit. Szükség van emellett más nyelvek elsajátítására is; az anyanyelv alapos tudása az idegen nyelvek megtanulását is elősegíti. Felmerül a közös európai unió nyelvi használatának, kialakításának a gondolata is; fontos foglalkozni azzal, hogy milyen nyelveken fognak beszélni az EU polgárai, s milyen lesz ezeknek a nyelveknek az oktatáspolitikája. Ezekkel a kérdésekkel kapcsolatban a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma az Anyanyelvápolók Szövetségével közösen pályázatot hirdetett *Az Európai Unió és a nyelvek* címen. A sok beérkezett pályázatból válogatás készült **Grétsy László és Balázs Géza** szerkesztésében, a Tinta Könyvkiadó gondozásában.

A kiválasztott 13 pályázat többsége az Európai Unió közös nyelvének témakörével, gondolatával foglalkozik. A pécsi *Baranyai Eszperantó Egyesület* pályázatában azt bizonyítja, hogy az eszperantó tudja legkönnyebben átvenni a különböző nemzeti nyelvek sajátosságait, fogalmazási rendszerét, a szöveget pedig mindegyik nemzet lefordíthatja a saját nyelvére. *Cowderoy Natália* az egynyelvűség (vagy angol, vagy eszperantó, vagy latin), a háromnyelvűség (angol–német–francia), a teljes többnyelvűség és a jelenlegi rendszer lehetőségeit vizsgálva a hivatalos és az előkészítés során használt munkanyelv alkalmazásával számol az Európai Unió intézményeiben. *Csizmár Edina* azt hangsúlyozza, hogy egyetlen szaknyelv sem létezhet az anyanyelv alapos tudása nélkül. *Csomor Ágnes Fabiola* szükségesnek tartja, hogy a magyar nyelv és kultúra az Unión belül is megfelelő súlyt kapjon, de a hatékonyság érdekében az angol, a francia és a német nyelv munkanyelvként való használatát tartja indokoltnak. *Frank Ágnes* az Unió intézményeinek a nyelvhasználatával, a nyelvtudás és a nyelvoktatás kérdésével, az EU bővítésének a nyelvhasználatra gyakorolt hatásával és a hazánk előtt álló feladatokkal foglalkozik. Rámutat, hogy – bár nőtt nálunk a nyelveket tudók aránya – még mindig csak nagyon kevesen képesek idegen nyelven kommunikálni.

Gaál Tímea azt a gondolatot veti fel, hogy érdemes-e az Unió eddigi nyelvhasználati rendszerét

megváltoztatni; ki döntheti el: melyik nyelv fontosabb? Figyelembe kell venni a hasznosságot, a megtanulhatóságot és – nem utolsósorban – a nép akaratát. Az Unió a sokszínűség megőrzésére törekszik, de a magyar nyelv művelése az érdeklődés hiánya miatt háttérbe szorult. Javasolja ezért, hogy már az óvodákban nagyobb súlyt helyezzenek az anyanyelv tudatos használatára, igényes oktatására. *Gados László* a közös nyelv kérdésének a megoldását az eszperantó bevezetésében látja. Célszerűbb EU-nyelvpolitikát javasol, amit az unió kapcsolatokban részt vevő magyar képviselőknél szorgalmazniuk kellene. *Muráth Péter* szerint nyelvünk nem került hátrányba, és mind az anyanyelv, mind pedig az idegen nyelvek oktatását fejleszteni kell.

Murvai Béla az angolt tartja a leginkább esélyesnek a közvetítő nyelv szerepére, de ez szerinte nem lenne szerencsés megoldás. *Németh Balázs* az Unióba újonnan belépő két finnugor nyelvű népnek – az észtnak és a magyarnak – a szláv, a német és a finn nyelvekkel fenntartott kapcsolatát elemzi, majd felhívja a figyelmet arra, hogy hazánkban is biztosítani kell a kisebb népcsoportok számára az anyanyelven történő oktatást.

Temesvári Csaba tanulmányában kifejti, hogy a német nyelv az angollal és a franciával szemben háttérbe szorul, bár Európában legtöbbször a németet beszélik anyanyelvként. *Tóth Szabolcs Barnabás* szükséges-

nek tartja a nem hivatalos nyelvek fokozatos bevezetését a közösségi programokba, s ezeknek a nyelveknek a használatát olyan területeken, amelyek az állampolgárokkal állnak szoros kapcsolatban. *Zágorac-Csuka Judit* a muravidéki magyarság szempontjából világítja meg a kétnyelvű oktatás előnyeit és hátrányait. Előnye, hogy lehetőséget nyújt a továbbtanuláshoz Magyarországon is, Szlovéniában is, de a kétnyelvű nyelvhasználat a gyakorlatban, a gazdasági és a közéletben háttérbe szorul. Az Európai Unió nyelvstratégiai törvényei lehetőséget nyújthatnának a muravidéki magyar nemzetiségnek és a rábavidéki szlovénységnek egy közös felsőoktatási intézmény létrehozására az EU-régióon belül.

A változatos témájú pályázatok számos gondolatot ébresztenek az olvasóban az Európai Unió közös nyelvhasználatáról, a közösség fordítási és tolmácsolási problémáiról s a kisebbségi nyelvek helyzetéről. (*Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma – Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2004. 204 oldal.*)

Rubóczky István

Írásjeltan és gyakorlókönyve

Keszler Borbála: *Írásjeltan.*

Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest 2004. 276 l.

Keszler Borbála: *Írásjel-használati gyakorlókönyv.*

Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest 2006. 208 l.

Ennek a két felsőoktatási tankönyvnek a tárgyát közös alcímük így jelöli meg: „Az írásjelhasználat szabályai, problémái és története”. Szerzőjük **Keszler Borbála** egyetemi tanár, az MTA doktora, a Magyar Nyelvőr felelős szerkesztője, a leíró nyelvtan új egyetemi tankönyvének, a Magyar grammatikának a társszerzője és főszerkesztője.

A magyar nyelvészetben, tankönyvírásban az írásjeltan eddig mostohagyerek volt, sőt tudomásom szerint maga a szó sem létezett: e könyvek szerzője alkotta meg a *nyelvtan*, *hangtan*, *mondattan*, *szöveg* analógiájára. Pedig az írásjelek használatának története, szabályai ezer szállal kapcsolódnak a grammatikához, a stilisztikához, a szemiotikához és így tovább, vagyis nem korlátozódnak a helyesírásra. Az interpunkció (központozás, írásjelezés) elsőrangú fontosságú tényezője a gondolat és az érzellem kifejezésének, olykor épp a hiányával (mint Apollinaire-nél és utánozóinál) vagy a szokásostól eltérő jellegű alkalmazásával (pl. Ady tudatosan mellőzte a felkiáltójelet, mások viszont, mint Füst Milán, valósággal tobzódtak benne). Ennek ellenére ez az érdekes témakör sokáig

nem részesült kellő figyelemben. Zolnai Béla nagy tanulmánya (A látható nyelv, 1926) után legfeljebb Inczeffi Géza kutatásai említhetők (két rövid tanulmány a Nyelvőrben több mint harminc évvel ezelőtt). A téma felélesztése és méltó kidolgozása Keszler Borbálának köszönhető, aki monográfiában foglalta össze a magyar írásjelhasználat történetét a XVII. század közepéig (Nyelvtudományi Értekezések, 141. szám, 1995), s erről szóló disszertációival szerezte meg mind a kandidátusi, mind a nagydoktori fokozatot. Reméljük, hogy ennek a két újabb könyvének a hatására most már megelégnél az érdeklődés az írásjeltan kérdései iránt az egyetemi és főiskolai hallgatók, szakdolgozatírók körében is.

De mit is kell értenünk az írásjel fogalmán? A tankönyv az írásjeleknek három fajtáját különbözteti meg:

a) a tulajdonképpeni írásjelek (pont, hárompont, kérdőjel, felkiáltójel, vessző, pontosvessző, kettőspont, kötőjel, nagykötőjel, gondolatjel, zárójel, idézőjel);

b) a ritkábban használatos írásjelek és jelképek, pl. a dőlt vagy álló elválasztó vonal (az ún. virgula), a négy alapművelet, az egyenlőség, az egyenlőtlenség, a százalék, a paragrafus, a hófok, az ismétl(őd)és, a váltakozás stb. jele;

ide tartozik napjaink legnépszerűbb írásjele, a villámposztai címekben használatos @ (kukac) is;

c) a másodlagos írásjelek (a mondatkezdő nagybetű, a szóköz, a sorköz, a bekezdés, a fejezet).

A továbbiakban a magyar írásjelhasználat szabályait ismerteti a tankönyv, mégpedig az akadémiai helyesírási szabályzatnál jóval részletesebben (ott 15, itt 57 oldalt tesz ki ennek tárgyalása). Ezután a szövegtagolás általános történetével ismerkedhetünk meg az ókortól a XX. század elejéig. A magyar írásjelhasználat történetét külön terjedelmes fejezet taglalja. Ennek ismertetésére itt nincs terünk, de kiemelnék egy roppant tanulságos mozzanatot: Gáti István református lelkész, tanár, szakíró, az első ma-

gyar gyorsírási rendszer kidolgozója az 1810-es években olyan kiegészítő írásjelek bevezetését javasolta, amelyek funkciójukban közel állnak a mai elektronikus kommunikáció ún. mosolykódjaihoz (l. a keretes melléklet!).

A rövidítés- és forrásjegyzék, majd a közel 200 magyar, angol, német, francia, orosz stb. nyelvű szakmunkát tartal-

mazó bibliográfia után több mint száz oldalnyi színes illusztráció teszi teljessé az írásjeltan tankönyvét. A legkorábbi egy Kr. e. 2600-ból való ékírásos agyagtáblát, a legkésőbbi egy 1806-ban megjelent könyv egy oldalát ábrázolja. Ezek a faksimilek azoknak az olvasóknak is esztétikai élményt szereznek, akik nem tudják elolvasni a régi kéziratokat és ősnymtatványokat (e sorok írója is közéjük tartozik). A szép kiállítású műmelléletek nagy erővel sugallják az írás kultúrateremtő és -fenntartó mivoltát, amire korszakunkban (némelyek szerint az új írástudatlanság korában) a lehető legnagyobb szükség van.

A közelmúltban napvilágot látott a tankönyvhöz szorosan kapcsolódó gyakorlókönyv is. Ennek elméleti fejezetei nagyjából azonosak a tankönyv megfelelő részeivel (bár új példákkal és elemzésekkel is találkozhatunk), így a gyakorlókönyv a tankönyvtől függetlenül is használható. Új viszont a feladatokat és azok megoldását tartalmazó rész, a könyv második fele. Itt is van rövidítésjegyzék, forrásjegyzék és bibliográfia. Bízunk benne, hogy ehhez a két alapos munkával összeállított felsőoktatási tankönyvhöz kerül majd kellő számú tanár és tanítvány is, aki használni, hasznosítani fogja.

Kemény Gábor

Fiak, fiat – férfiak, férfit – baromfiak, baromfit

A toldalékok, illetve a szótövek változatai a magyarban meglehetősen bonyolult képet mutatnak, s ez a nyelvhasználóknak – teljesen érthető módon – olykor gondot is okoz. Természetesen nem azok a típusok, amelyek régóta egyfajta alakban használatosak, mint a ház–házak–házai–háza, vagy a kert–kertek–kertet–kertje, vagy a bokor–bokrok–bokrot–bokra, bár ez utóbbi szónak a birtokos személyjeles alakja lehet, bár ritkán, *bokorja* is. Ez a példa is arra utal, hogy sok tő, illetőleg toldalék napjainkban is folytonos változásban van.

A közelmúltban kérdezte egy nyelvhasználó, aki EU-s anyagok fordításán dolgozik, hogy a *baromfiak* vagy a *baromfik* alakot használja-e, ugyanis egyre többször hallja az utóbbit. Mielőtt a választ megfogalmaznánk, nézzük meg részletesebben a szó utótagjának, a *fi* szónak a családját.

A *fi* szó a mai köznyelvben alapalakjában már nem él, legfőképpen nyelvjárásokban. Ragozott alakjai közül a régi *fik*, *fit* már ugyancsak nem használatos, de a *fiak*, *fiat*, *fia* ('fiúgyermek valakinek') igen. A *fiak*, *fiat* nem nagyon gyakori, de előfordul, pl. *Az apák és fiak nemzedéke másképpen vélekedik a kérdéstről. Az állat általában 2-3 fiat szül.* Az egyes szám harmadik személyű birtokos személyjeles *fia* azonban teljesen közhasználatú, sőt szótáraink ebben az alakban címszóként is fölveszik (személyjeles alakjai: *fiam*, *fiad*, *fia*, *fiunk*, *fiatok*, *fiuk*, többes számúak: *fiaim*, *fiaid*, *fiai* stb., tárgyragos alakjai: *fiamat*, *fiadat*, *fiát* stb.).

A szócsalád tagja a *fiú* szó is, amely vagy a *fi* tőnek egy változata, vagy egy régen kialakult, kicsinyítő képzős alakja. Ragozott formái: *fiúk*, *fiút*, *fiúja* ('barátja, udvarlója, partnere valakinek') stb.

Az összetételekre gyakran jellemző, hogy toldalékolásuk más képet mutat, mint utótagjuk toldalékolása. Vajon hogyan alakul ez a kép a *-fi* utótagú összetételek esetében? Az egyik legrégebbi *-fi* utótagú összetétel a *férfi*, ez a korai példákban túlnyomórészt, de később is gyakran *férfiú* alakú volt (a *fér*-előtag azonos a *férj* szóval + *-fi* vagy *-fiú*). Ma egyértelműen a *férfi* a gyakoribb, ragozott alakjai: *férfiak* (igen ritkán *férfik*), de *férfit* (régiszerkezetben *férfiat* is) és *férfija* (ritkábban és kissé régiesen: *férfia*). Látható, hogy magánhangzós és magánhangzó nélküli változata egyaránt él a toldalékos alakokban, s egyik esetben az egyik, másik esetben a másik a gyakoribb.

Hasonló a helyzet más *-fi* utótagú összetételek esetében is. Többes számukban általában a magánhangzós forma fordul elő többször, a szótárak is in-

kább ezt ajánlják: *atyafi–atyafiak*, *hazafi–hazafiak*, de *hazafik* is, *királyfi–királyfiak*, de *királyfik* is, *úrfi–úrfiak*, de *úrfik* is, *egyházfi–egyházfiak*, de *egyházfik* is, *világfi–világfiak*, de *világfik* is, *baromfi–baromfiak*, de *baromfik* is. Tárgyragos alakban azonban inkább a magánhangzó nélküli változat használatos: *atyafit*, *hazafit*, *királyfit*, *úrfit*, *egyházfit*, *világfit*, *baromfit*, magánhangzós változatuk vagy egyáltalán nincs, vagy csak szórványosan fordul elő. Birtokos személyjeles alakjuk mutatja a legtarkább képet: *atyafija*, *hazafia* vagy *hazafija*, *királyfia*, kisebb arányban, de nem ritkán: *királyfija*, *úrfija*, *egyházfia*, *világfia*, de *baromfija*, és csak ritkán *baromfia*. Ezt a változatos képet elsősorban az adja, hogy a tárgyalt összetételeknek nemigen van birtokos személyjeles alakjuk a mindennapi nyelvhasználatban, nem alakult tehát ki olyan egyértelmű alakjuk, mint a *fi* tőnek. A másik ok az lehet, hogy az összetett szavak a birtoklásnak különféle formáiban vehetnek részt, illetve különféle formáit képviselhetik, pl. *atyafija*, *úrfija*, *baromfija* inkább valakinek, valakiknek lehet, közvetlen összetartozást vagy birtoklást fejez tehát ki, de *királyfia*, *egyházfia*, *világfia* inkább egy közösségnek van, s ezekben az összetételekben talán jobban él az eredeti jelentés is: 'a királynak a fia', 'az egyháznak a fia', 'a világnak a fia'.

A *baromfi* lehetséges toldalékos alakjai tehát a következők: *baromfiak* vagy *baromfik* (ízlésünk szerint választhatunk közülük, bár az első talán inkább ajánlható), *baromfit* és inkább *baromfija*, mint *baromfia*.

Végül levonhatjuk azt az általános következtetést, hogy a *-fi* utótagú összetételek többes számban inkább magánhangzós toldalékot kapnak, tárgyragos formában azonban inkább magánhangzó nélkülit, s hogy a túlsúly nem zárja ki a másikfajta toldalék használatát. Toldalékolásuk eltér azonban a *fi* szónak a toldalékolásától: többes számban az alapszó egyikfajta ragozott alakját részesíti előnyben, tárgyragos alakban a másikat. Mindez azt mutatja, hogy az összetett szók ragozása eltávolodhat az utótag toldalékolásától, s hogy ez a megőrzés-eltávolodás folyamatos. Ezért fordulhat elő, hogy nem lehet egyértelműen válaszolni arra a kérdésre, hogy egy összetett szó toldalékolt alakjai közül melyik a jó, legfőképpen arra lehet válaszolni, melyik a gyakoribb, illetve melyik alakot milyen stíluscéllal használjuk.

Eőry Vilma

Új szavak, kifejezések (40.)

Az új értelmező kéziszótárban nem található szavakból és kifejezésekből nem okvetlenül az első előfordulásokat szemléljük. Várjuk olvasóink észrevételeit is!

antidiszkriminációs jelzőrendszer (ADJ)

– az egyenlő bánásmódról és esélyegyenlőségről szóló törvény alapján létrejött, a jogorvoslatot elősegítő hálózat (Népszabadság, 2006. jan. 7.).

bluetooth (angol, e.: blútűsz) – zsinór nélküli, rádiófrekvenciás adatátviteli technológia, melynek segítségével a hordozható eszközök és azok tartozékai összekapcsolhatók. Pl. „Ma már nem újdonság a ~-szal ellátott telefon”.

cikk – cikket ír („A Gólya Áruházról fogok ~ni...” – Metro, 2006. márc. 10.).

csendes gyilkos – (különösen kéményes) gázüzemű fűtőberendezések elromlása miatt visszaáramló égéstermék, szénmonoxid okozta halál (Népszabadság, 2004. nov. 22.).

égvényes – éghető, gyúlékony. Pl. „Az Egyetemi Gyógyszertár úgynevezett ~raktárában az ott tárolt benzinből, acetontól és szeszből nagyobb mennyiség volt található, mint a könyv szerinti érték” (Gyógyszerészet).

gigapláza – óriási bevásárló- és szórakoztató központ. Pl. „~ az Utető helyén” (Népszabadság, 2006. márc. 8.).

IQ-törpe – alacsony intelligenciahányadosú (ember) (RTL Klub, 2006. márc. 29.).

legálfal – firkálásra engedélyezett fal („A tehetséges firkálók ~lal is beérik” – Vas Népe, 2006. jan. 25.).

lógásgátló – csipkártyás beléptetőrendszer; a nem engedélyezett iskolai hiányzások megállítására hivatott eszköz (Népszabadság, 2006. jan. 6.).

mezitábas taxi – taxitársasághoz nem tartozó taxi (TV2 Napló, 2006. márc. 19.).

punnyad – nyomottan, fásultan (el)pihen.

roppancs – az olasz *grossini* magyar változata (Konyhaművészet, 2006/2.).

sms-intő – a szülőnek sms-ben küldött intő (figyelmeztetés) (Népszabadság, 2006. jan. 6.).

technopolisz – egy jól körülhatárolható régió intézményeinek, szervezeteinek együttműködése. Pl. „~ – olvashatjuk mind gyakrabban Miskolc 2007–2013 közötti fejlesztési terveivel kapcsolatban... Tevékenysége legelőször szűk technológiai területre korlátozódik, ahol erőfőlényre tehet szert” (Népszabadság, 2006. márc. 8.).

üvegbeton – optikai szálakkal ellátott speciális beton, amely a hagyományos beton mechanikai tulajdonságai mellett áttetsző, átsejlő (Losonczy Áron találmánya) (Népszabadság, 2004. dec. 11.).

vírusíró – internetes vírust, férget készítő (ember) (Világgazdaság, 2004. jún. 10.).

Batár Levente, Bedő István és Láng Miklós beküldött példából is válogattunk.

A rovat 1998–2005. között megjelent anyagát teljes egészében tartalmazza a következő kötet: Jelentés a magyar nyelvről (2000–2005). Szerk.: Balázs Géza. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2005.

B. G.

balazsge@due.hu

Új nyelvészeti kiadványok

Balázs Géza és Grétsy László szerk.: Nyelv és nyelvhasználat a családban. Válogatás a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma anyanyelvi pályázataiból. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2005.

Bura László: Nevek tanúsága, szakmák emléke. Státus Kiadó, Csíkszereda, 2005.

Galgóczi László és Vass László szerk.: „A Word elszáll...” Emlékezés Csefkő Gyula halálának 50. évfordulója tiszteletére. Tanulmányok. Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, Szeged, 2006.

Hevesi Mihály: A nyelvtanulás művészetéről. Széppan Könyvek, 2004.

Lantos Erzsébet: Beszédhez való viszony a magyar felsőoktatásban. HangAr Hangművészeti és Beszédoktató Műhely, Budapest, 2005.

Murvai Olga: Vers-рекviem. Kismonográfia Kányádi Sándor Halottak napja Bécsben című poémájáról. Kriterion, Kolozsvár, 2005.

Murvai Olga: Viseltes szavak. Hoc est transylvanicum. Tanulmánygyűjtemény. Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 2006.

Nagy Ágnes, B.–Szépe György szerk.: Anyanyelvi nevelési tanulmányok I. Iskolakultúra, Pécs, 2005.

Serdián Miklós György: Lipót-alsó. Szlang-regény. Hungarus, 2005.

Szikszainé Nagy Irma szerk.: József Attila, a stílus művésze. Tanulmányok József Attila stílusművészetéről. DE Magyar Nyelvtudományi Intézete, Debrecen, 2005.

Tótfalusi István: Kiejtési szótár. Idegen nevek, szavak, kifejezések és szókias helyes kiejtése. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2006.

Varga Gyula, H. szerk.: Ismeretek a nyelvről. Diamond, Eger, 2003.

HÍREK

A katolikus püspöki kar sajtóirodája bemutatta az *egyházi kifejezések helyesírásáról* szóló kiadványt. Mivel több kérdésben nem sikerült nyugvópontra jutni, a helyesírási szabályozás folytatódik. A későbbiekben a katolikusok más egyházakkal is egyeztetni szeretnének. A tervek szerint elkészül az egyházi kifejezések közös, ökumenikus helyesírási szótára is.

*

Beszámoló a modern beszédkutatásokról a Magyar Rádióban. A Magyar Rádió *nyelvi bizottsága* 2006-ban fonetikai előadás-sorozatot szervezett, hogy a rádiók hasznosíthatóak a modern kutatások eredményeit. Januárban **Bolla Kálmán** a hangtani változásokról, februárban **Bóna Judit** a beszédtempóról, márciusban **Gósy Mária** a megakadásjelenségekről tartott előadást a Rádióban.

Nyitott ajtók – Magyar nyelv határok nélkül címmel rendezett konferenciát a Hungarian Language School 2006. március 24–25-én. A konferencia kerekasztal-beszélgetésén részt vett **Csányi Vilmos**, **Pogátsa Zoltán**, **Pók Attila** és **Balázs Géza**.

*

A Kárpátaljai napok című rendezvényen a Magyarok Házában 2006. március 31-én elhangzott **Kótyuk István** előadása A magyar köznyelv Kárpátalján, valamint **Csernicskó István** előadása Nyelvészeti kutatások Kárpátalján címmel.

*

Fülöp Lajos nyelvész-etnográfus *Berze Nagy János és Heves megye* címmel tartott előadást 2006. április 6-án a Néprajzi Múzeumban.

*

A Pécsi Művészeti Szakközépiskola tanárai és tanulóival 2006. április 7-én művészeti jótékonysági estet rendeztek a Rekecsinben épülő *Csángó Magyar Iskola* javára. Az est vendégeit az iskola igazgatója, **Fükéné Walter Mária** köszöntötte, megnyitóbeszédet **Deme László**, az Anyanyelvápolók Szövetségének társelnöke mondott.

*

A mondat: kaland címmel 70 szerző köszöntötte egy tanulmánykötettel Szegeden 2006. április 20-án **Békési Imre** professzort 70. születésnapján.

*

Száz éve született a jeles erdélyi magyar nyelvtudós, **Szabó T. Attila**. Ebből az alkalomból rendeztek emlékülést 2006. április 27-én a Magyar Tudományos Akadémián, s ezen előadott **Kiss Jenő**, **Benkő Loránd**, **Benkő Samu**, **Éder Zoltán**, **Péntek János**, **Kósa László**, **Szathmári István** és **Hajdú Mihály**.

*

A magyar nyelv hetének az idén negyvenedszer megrendezett eseménysorozatát május 3-án nyitotta meg Egerben **Mádl Ferenc** volt köztársasági elnök és **Vizi E. Szilveszter**, az MTA elnöke. Ezután **Balázs Géza** és **H. Varga Gyula** tartott előadást.

*

Kultúra, nemzet, identitás címmel 2006. augusztus 22–26. között Debrecenben rendezik meg a VI. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszust. (Részletek: hungkong@puma.unideb.hu.)

*

A magyar mint veszélyeztetett nyelv címmel rendez kétnapos konferenciát 2006. november 9–10-én a Berzsenyi Dániel Főiskola alkalmazott nyelvészeti és uralisztikai egyetemi tanszéke.

PONTOZÓ

Mindenekelőtt az idei 1. számunkbeli rejtvények helyes megfejtését adjuk közre.

I. Nobel-díjasok randevúja. 1. François Mauriac. 2. Grazia Deledda. 3. Romain Rolland. 4. Borisz Paszternak. 5. Roger Martin du Gard.

II. Szótagrejtvény. 1. Kenyér-gondok. 2. Kalandozás. 3. Mandulafa. 4. Elbirtoklás. 5. Franciaágy. 6. Fiókkönyvtár. 7. Főpénztárnok. 8. Rezesbanda. A harmadik szótagokból összeolvasható verscím: Gondolatok a könyvtárban. A költemény szerzője Vörösmarty Mihály.

III. Nyolcszor nyolc. 1. Csongrád. 2. Parsifal. 3. Intrikus. 4. Midinett. 5. Évfolyam. 6. Gerevich. 7. Sárarany. 8. Idestova. A 100 éve elhunyt író Henrik Ibsen, első darabjának címe Catilina, közismert verses drámájáé pedig: Peer Gynt.

IV. Betűt a belsejébe! 1. leér–ledér, kiakad–kifakad, sín–szín, fika–fióka, alak–ablak, rendel–rendjel, lejt–leejt, erdő–eredő, ránt–ráunt, sőtlan–szótlan, harag–harang, pát–pást. 2. kereszt–kiereszt, kint–kiont, kies–kiles, cikk–csikk, fóka–fióka, hat–hant, kopasz–kompsz, pici–piaci, menő–mentő, sors–soros, hites–hitves, sereg–serleg. A betoldott betűkből az első szócsoporthoz Budenz Józsefnek, a másodikban Tolnai Vilmosnak a neve rakható össze.

V. Jókai Anna a nyelvről. Idegen nyelven az ember azt mondja el, amit tud, anyanyelvén azt, amit akar.

Azok közül a megfejtőink közül, akik megszerezték a sorolásban való részvételhez szükséges 80 pontot, ezúttal a következők részesülnek könyvjutalomban: Fleischmann Andorné, Budapest, Nezsider park 11. (1142); Képes Gáborné, Mátészalka, Bajcsy-Zsilinszky u. 27. (4700); Nagy Sándorné, Karcag, Damjanich u. 50/a (5300); Stéhlí Ferenc, Budapest, Nyitra u. 5. (1183); Szatmári Ágota, a Krúdy Gyula Gimnázium Péchy Blanka beszédművelő körének tagja, Nyíregyháza, Epreskert u. 64. (4401); Szerényi Antalné, Budapest, Rozs u. 11. (1045); Tapodi Katalin, Kecskemét, Mikszáth Kálmán krt. 45. (6000); a Tiszaparti Gimnázium Könyvtára, Szolnok, Tiszaparti sétány 4. (5000); Turó Mária, Komárom, Mártírok u. 21/A (2900); Váradiné Bíró Zsuzsanna, Komárom, Koppány vezér u. 11. (2903). Gratulálunk!

A Pontozó új feladatai

I. Elbújtatott állatok. Közzéteszünk tíz rövid mondatot, de úgy, hogy a mondatok néhány betűnyi része nincs odaírva, csupán pontokkal jelöltük a hiányzó betűjegyeket. Ahhoz, hogy a mondatok értelmessé váljanak, megfejtőinknek meg kell találniuk s intarzaszerűen be kell illeszteniük a mondatba az oda illő állatneveket. Megfejtésül csupán ezeket kell beküldeni. Minden megtalált állat 2 pontot ér, a hibátlan megoldás tehát 20-at.

1. Ez a be lemen kedvenc ruhája.
2. A haj is eredményes volt.
3. Egy csa a repült a fa tetejére.
4. Ez a len esző és Edit.
5. A túrázó háro kar megmászni.
6. Most ol bátot lehet vásárolni.
7. Éva gé tálva a szöveget.
8. Irma a szolid mintáza nit szereti.
9. A kínaiak ri niálisan jó.
10. A vi tönkreteheti a háztetőt.

II. Két kérdésre – egy szóval! Rejtvényünk hatszor két kérdésből áll. Mindegyik kérdéspár mindkét mondatára ugyanazzal az egyetlen szóval kell válaszolni, megfejtésül tehát mindössze hat szó kérünk. Melyik ez a hat szó? Mindegyik szó 3 pontot ér, a teljes megfejtés értéke tehát 18 pont.

1. Mire ácsingóznak szüret idején az arra járók? – Mi a katonai szemle, sorozás régi neve?

2. Mije koppan egyet-egyet a hazafelé tartó hadirokkantnak? – Egy erdélyi városunknak mely részébe építettek be egy asszonyt?

3. Mije van Zrínyi Miklósnak Szigetváron? – Hova utazzon, aki a Börzsöny Múzeum kincseire kíváncsi?

4. Mit tesz az az edény, amelyből kiszivárog a folyadék? – Mit épít a kőműves esővédőül a házra?

5. Mi az első világháború idején elterjedt, afro-kubai eredetű, hangsúlyozott csípőmozgással járt páros tánc neve? – Milyen, szintén kubai eredetű italba fojtja sok ember a bánatát?

6. Mit csinálnak a békák Arany János Családi körében? – Milyenek nevezzük a többnyire haragoszöld héjú, piros húsu dinnyét?

III. Csupa irodalom! Feladványunk vízszintes sorai mind egy-egy irodalmi alak nevét rejtik. Hogy mely nevet, az a meghatározásokból derül ki, ugyanis mindegyik meghatározás annak a műnek a címe, amelyben az érintett név megtalálható. Ha olvasóink megfejtése helyes, akkor a rejtvényábra középső függőleges oszlopában egy idén 205 éve született s 125 éve elhunyt világhírű író kisregényének címére bukkanhatnak. A regény címéért 8, a szerző nevéért további 8 pont jár, összesen tehát 16.

1. Az arany ember
2. Carmen
3. A méla Tempefői
4. Hamlet, dán királyfi
5. Tariménes utazása
6. Aeneis
7. Toldi szerelme
8. Julius Caesar

IV. Két közmondás. A rejtvényben hét, a Magyar értelmező kéziszótár alapján összeszerkesztett meghatározás olvasható. Minden meghatározásnak egyetlen szó felel meg. Az így nyert hét szóból megfejtőink két jól ismert közmondást állíthatnak össze. Mindkettőért 8 pont jár, a helyes megfejtés tehát 16 pontot ér.

1. Állandó lakhelynek való épület:
2. Olyan mennyiségű, olyan számú:
3. Nagy súlyú; nem könnyen emészthető:
4. Kezdő mozzanat, a megindulás szakasza:
5. A gyakorlat során kialakult és valamely közösségben elterjedt cselekvési mód:
6. Amilyen számú, mennyiségű, amilyen sok:
7. Valakiknek, valamiknek az összessége, valamik együttvéve:

V. Babits Mihály a nyelvről. Keresztrejtvényünk fő soraiban a hatvanöt éve, 1941. augusztus 4-én elhunyt költőnek és írónak egy nyelvünkre és általában a nyelvekre vonatkozó, megszívlelésre érdemes megállapítását rejtettük el. Ezt kell beküldeni. Megfejtése 25 pont.

Az e számunkban közölt fejtörők együttes értéke 95 pont, de már 80 pont is elég ahhoz, hogy valaki részt vehessen a sorolásban, és egy értékes könyv nyertese lehessen. Könyvjutalomban tízen részesülnek. A rejtvények megoldását **2006. szeptember 15-ig** kell beküldeni címünkre: Édes Anyanyelvünk, Pontozó, 1364 Pf. 122.

Minden rejtvénykedvelő olvasónak jó szórakozást, a rejtvényekkel való sikeres megbirkózást és kellemes nyári időtöltést kívánunk a feladványok készítői:

Bencze Imre (IV.), Grétsy László (II.), Harmati Gizella (III.), Schmidt János (V.), Varga István (I.)

KÖLCSÖNHATÁS

1	2	3	4	5	6	7	8	9	J	10	11	12
13				14						15	16	
17				18					19	20		
21			22			23	24					
25					26					27		
28		29			30					31		
32		33	34	35					36		37	
D			38					39	40			O
	41					42				43		
44		45			46	47			48	49	50	
51	52			53				54			55	
56			57				58		V			
59					60	61				62		
63			64		65					66		
67				68							69	

VÍZSZINTES: 1. ... Anyanyelvünk; 1979-ben indult folyóirat. 5. Babits Mihály tanácsának kezdő szavai. 10. E zenekarunk egyik albuma a Bál az operában. 13. Egési maradvány. 14. Fizikus, az elektromotor és a dinamó feltalálója (Ányos, 1800–1895). 16. A rénum vegyjele. 17. Egy vegyértékű atomcsoport. 18. Egéstermék, régies szóval. 19. Méltatlankodik, óg-móg. 21. Padot, ablakkeretet stb. fest. 23. Felnémet nyelvjárás (egykori germán törzs is). 25. Los ...; atomkutató központ az USA Új-Mexikó államában. 26. Szerémségi városka Ópazovától északnyugatra. 27. ... Croce; templom Firenzében. 28. A végén elfogó! 29. Levesbetét! 30. Sebész és bélyeggyűjtő eszköze! 32. Oszmán-török tiszti rang. 34. Kitöltendő rejtvenyhálózat. 36. Öreg ... őzikéje; Fazekas Anna meséje. 41. Csalit harapdál a hal. 42. „A Balaton festője” (József). 43. Scotland Yard (a londoni rendőrség), rövid. 45. A lakás szobáinak egyike. 48. Perecdarab! 50. Aki á-t mond, mondjon ezt is! 51. Ollót használ. 53. Abba az irányba. 54. USA-beli fizikus, 1960-ban Nobel-díjat kapott (Donald Arthur). 56. A stadion nézőterének önálló része. 59. Z jelű, fekete álarcos filmhős. 60. A Búsuló juhász című szobor alkotója (Miklós). 62. ... halunk meg!; Koltai Róbert filmje. 63. A szomszédba. 64. Talány, rejtvény. 66. Rétoromán. 67. Tudományos akadémiánk névbetűi. 68. Igen ritka női nevünk. 69. Török pálinkaféleség.

FÜGGŐLEGES: 1. Babits tanácsának második, befejező része. 2. Kukoricát is örölnék vele. 3. Az Erzsébettel rokon női név (a Pygmalion hősnője is!). 4. Richard Strauss operája. 6. Szájszél. 7. Tagadószó. 8. ... bolond; királyi mulattató. 9. Kétel! 11. Harc helye. 12. Huszonnégy órával ezelőtt. 15. Bolgár hegycsúcs. 20. Ellentéte a káros. 22. Település Pápától 17 km-re. 24. Borít, takar. 26. A Galápagos-szigetek legnagyobb tagja. 30. ...-magnoni ősember; távoli elődünk. 31. Konyhafőnök. 33. Debussy zeneműve. 35. Középen dobják! 37. Két program azonos időpontban van. 38. Turay ...; Janikát is alakító néhai színművész. 39. Bolgár és olasz autók jelzése. 40. Az argon vegyjele. 44. Dátum része. 46. ... primo; először, elsősorban, latinul. 47. ... Boito; a Mefistofele című opera zeneszerzője. 49. Julius ...; római hadvezér. 52. Csuromvizes. 55. Cseh autómárka. 57. Krisztus előtt, rövid. 58. Csupán. 61. Zala Megyei Levéltár, rövid. 65. Ipari, rövid.

Schmidt János

Kecskerímparádé

Hála a fuvarért

Hogyha el fogsz vinni a lóval,
Jól ellátlak innivalóval.

Költségvetés a színháznál

Túl sok volt a felső elvonás,
Rossz is lett az első felvonás.

Szeszéhség

Tetőled csak kömény teltet,
Nekem pedig tömény kellett.

Életkép a francia forradalom idejéből

Künn az ágyú dörög a hanton,
Tiló alatt hörög „a” Danton.

Behordták az ülőhelyeket

Most, hogy végre bent a széke,
Legyen immár szent a béke!

Nem mindegy!

A gázgyújtó szikrát lobbant,
A tűzszerész sziklát robbant.

A húsáru élő reklámja

Nem volt semmi homorú Szentesen
A nagy, kövér, szomorú hentesen.

A filmrendező panasza

Siránkozik Jancsó: „Kár,
Nekem csak egy kancsó jár.”

Számonkérés a cukrászüzemben

A főnök a portán terem:
„Miért nincs a tortán perem?”

Hangszerjavító libapasztor

Megtalálta a lanton a hibát,
S teregette a hanton a libát.

Zábó Gyula

NYELVÉSZ-LELETEK, NYELV-ÉSZLELETEK

A társaság magyarországi leányvállalata pályázatot hirdet az alábbi munkakörök betöltésére:

Promóter
(ref. 1932)
(Délnyugat-Magyarország, Délkelet-Magyarország, illetve Északkelet-Magyarország)

Cégek Európa egyik vezető disztrócióélektromosüzletláncja. Konceptióink sikertől adódó fejlődésünk következtében vezető munkatársak iránti igényünk folyamatosan nő, ami kiváló karrierlehetőséget jelent az Ön számára. Ezzel Magyarország területére keresünk munkatársokat a következő pozíciókra:

Budapesti, debreceni, pécsi, szegedi, veszprémi iródnévből keresünk munkatársakat az alábbi munkakörökben:

Akvizitőr
Hivatkozott szpon. IAPV/SZ

következő vezetői munkaköreinek betöltésére:

BERUHÁZÁSI DIVÍZIÓ VEZETŐJE	HÁLÓZATI DIVÍZIÓ VEZETŐJE
GAZDASÁGI DIVÍZIÓ VEZETŐJE	MŰSZAKI DIVÍZIÓ VEZETŐJE
TERÜLETI IGAZGATÓSÁGOK VEZETŐI	

Az akvizitőröket és promótereket divízióba promotáljuk! (B. G.)

Activia natúrjoghurt multipack
8 x 150 g,
460,-/1 kg

483,-/cs

7-t
fizet,
8-at
kap!

Nemcsak kapni szeretnénk 8-at (a szabályok szerint), hanem fizetni is, de csak 7-et! (A Tesco március havi áruismertetőjében bukkant rá Papp József pécsi olvasónk.)

Sport

SIKLÁSBAN KÉT FORRALT BOR

Jó dolog, persze, a gyermekcsével a Szent István parkban hógolyózni, vagy igavonó apakér hupákon alattomosan felbukó faszánon.

De lassan ideje elhúzni sielni – legalább egy hosszú hétvégére. SZERZŐ: KISS GÁBOR

„Gyermekcse. Erre a különlegesen szép szóra egy választási szórólapon figyeltem fel. Ballagi Mór szótárában még ilyen szavak olvashatók: királycsa, asszonycsa, magcsa!” (Örömmel adtuk helyet Bencze Imre budapesti olvasónk adatának és sorainak. Mi is úgy véljük, hogy ebben a rovatban nemcsak a hibás, humoros, hanem az értékes vagy legalábbis figyelemre érdemes példáknak is van helyük. Többi olvasónktól is szívesen fogadunk hasonlókat is! G. L.)

KULTÚRA

15

Magyar illatfelhőben úszhat a pekingi olimpiász

Pérez, kérdezem Judit Mullertől. Kapásból válaszol: eszköz, de nem cél. S hozzátéveszi: a barátainknak szoktam egydollárosokat adni, ezzel a felirattal. De kapocs, egyébként, amellyel összekötöttek bennünket: a közép-európaiság. Há-

Ez a szótévesztés kb. 70 évvel ezelőtt, a berlini „olimpiász” idejében volt divatban. Nem hittem volna, hogy még 2006-ban is felbukkan (a Vasárnapi Hírek április 23-i számában). Helyesen: ... a pekingi olimpia. (Az olimpiász a két olimpia közötti négyéves időszakot jelenti.) (K. G.)

AZ IGAZI,
AUTÓMENTES NAP
2004.SZEPT.22.SZERDA 18:00

Lyé? (B. G.)

VÁROSLIGET > MŰLYÉGPÁLYA

Elöl magyarul, hátul németül, nekünk mégis „kínaiul” van ez a felirat. (A kor- és címfestő adalékot Gerő Zoltán találta az interneten. Közzéteszi: K. G.)